

“EI HONOR LO PRIMERO. ¡VIVA ESPAÑA!”. CELESTÍ PUJOL: UN HISTORIADOR GIRONÍ A L'ESPANYA DEL SEGLE XIX

LLUÍS BUSCATÓ I SOMOZA

Resum

Celestí Pujol i Camps fou el membre més destacat del col·lectiu d'historiadors gironins que s'organitzà a mitjan segle XIX al voltant de la “Revista de Gerona” i la “Asociación Literaria”. De fet, fou l'únic que arribà a numerari de la “Real Academia de la Historia”, de Madrid. L'atracció cap a aquesta branca del coneixement li vingué de ben jove i fou potenciada pel seu pare, Joaquim Pujol i Santo, que posseïa una de les més importants col·leccions d'antiguitats emporitanes, dins de la qual destacava el ric i nombrós numerari antic, medieval i modern, de la província de Girona. Celestí, mercès als contactes establerts pel seu progenitor, i continuats per ell, amb importants membres de les elits culturals del país, entre els quals cal esmentar el literat i polític Víctor Balaguer, féu el salt a la capital del regne, on ocupà importants càrrecs de confiança dins l'àmbit administratiu i cultural. Malauradament, la seva sobtada mort va estroncar-li la progressió professional i la seva obra històrica, de manera que en l'actualitat és, pràcticament, una figura oblidada arreu.

Paraules clau

Historiografia, Història de Catalunya al S. XIX, “Real Academia de la Historia”, arqueologia gironina, el liberalisme i el positivisme a Girona.

Abstract

Celestí Pujol i Camps was the most outstanding member of the community of Girona's historians from the mid-nineteenth century, which was organized around the Revista de Gerona and the Asociación Literaria. In fact, he was the only one that became a fellow of the Royal Academy of History in Madrid. His attraction to this branch of knowledge came from a young age and was enhanced by his father, Joaquim Pujol Santo, who had one of the largest collections of antiques from Empúries and rich collections of ancient, medieval and modern coins from the province of Girona. Thanks to contacts established by his father and continued by him with important members of the cultural elite of the country, among which we should mention the writer and politician Víctor Balaguer, he made the leap to the kingdom's capital, where he held important positions of trust within the administrative and cultural world. Unfortunately, his sudden death cut short his career progression and his historical work. So, today he is virtually a forgotten figure everywhere.

Key words

Historiography, XIXthC Catalonia history, Royal Academy of History, Girona archeology, liberalism and positivism in Girona.

L'estat jacobí del Vuit-cents fou una pròtesi inadequada
 que la bona voluntat dels liberals espanyols va aplicar,
 si us plau per força, a la complexa i incandescent societat
 hispànica de l'època. No va servir de gaire cosa,
 ja ho sabem.

Joan Fuster, *Nosaltres els Valencians*

Celestí Pujol i Camps¹ fou, sens cap mena de dubte, el membre del grup d'historiadors sorgit a la Girona de la segona meitat del segle XIX, allò que Vicens Vives denominà l'escola històrica de Girona, agrupats entorn de l'anomenada *Asociación Literaria* i de la *Revista de Gerona*, més destacat i el que assolí en vida major reconeixement públic i acadèmic.² En concret, la seva entrada com a membre numerari de la *Real Academia de la Historia* a l'abril del 1886 el convertí en membre de l'elit historiogràfica de l'Estat espanyol, allò que Ignasi Peiró ha definit com els guardians de la història nacional espanyola.³ No obstant això, actualment, Celestí Pujol és un prohoms totalment oblidat, fora dels cercles historiogràfics més erudits, de manera que ni tan sols té dedicat un carrer a la que fou la seva ciutat nadiua, al contrari que la majoria dels seus coetanis. En un anterior treball, centrat en la figura del seu pare Joaquim Pujol i Santo, ja vam avançar que aquest oblit s'ha de relacionar amb el seu posicionament polític, gens habitual en un historiador català de la Renaixença, contrari a la historiografia romàntica catalana i amb clares mostres d'antipatia cap

¹ En aquest treball emprarem sempre la traducció catalana dels noms dels personatges citats si són d'aquest origen, no pas amb voluntat ultracorrectora, com denuncià ja fa anys Joan-Lluís Marfany en un conegut treball. Certament, sóc conscient que el nostre protagonista, que visqué en una societat en què la disglòssia estava molt avançada; i en una família força castellanitzada, ell sempre signà i s'identificà com a Celestino, excepte en un únic cas que comentarem més endavant. No obstant això, he decidit escriure aquest article en català i, en conseqüència, per agilitar-ne la lectura i regularitzar el text he pres aquesta opció. Sobre aquest tema vegeu: MARFANY, Joan-Lluís. *La llengua maltractada*, Barcelona: Empúries, 2001, p. 27–105.

² NEGRE i PASTELL, Pelayo. "Los historiadores de la primitiva Revista de Gerona", *Revista de Girona*, núm. 75 (1976), p. 207-214.

³ PEIRÓ MARTÍN, Ignacio. *Los guardines de la historia*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 2006 (2a edició).

al llavors tot just incipient moviment nacionalista català,⁴ la qual cosa, sens dubte, provocà que fos deixat de costat pels historiadors catalans posteriors. De fet, aquest posicionament devia ser prou evident com perquè els seus contemporanis el definissin com “un castellà típic”⁵ i, fins i tot, un botifler.⁶ I, sens dubte, que algú nascut a Catalunya, de pare valencià d’origen català i mare catalana, que tenia com a llengua materna el català –com ell mateix reconegué públicament–⁷ i casat amb la filla d’un menorquí i una alacantina, sigui descrit així només s’explica pel fet que devia ser un nacionalista espanyol abrandat. A això, a més, cal sumar-hi la seva prematura mort, quan tot just s’havia fet un nom a la capital del regne, de manera que la seva obra quedà estroncada de cop; tot just quan assolía la maduresa intel·lectual.⁸ El resultat ha estat un oblit quasi general de la seva figura,⁹ d’aquí que, fins ara, no ha estat mereixedor cap mena d’estudi amb cara i ulls, fora de les necrològiques escrites poc després de la seva

⁴ Joan-Lluís Marfany situa el pas del moviment regionalista català al nacionalisme entre mitjan de la dècada dels vuitanta i principis de la dels noranta del segle XIX. Vegeu: MARFANYA, Joan-Lluís. *La cultura del catalanisme*, Barcelona: Empúries, 1995, p. 23 i següents. Sobre aquest tema vegeu també: SOLE-TURA, Jordi. *Catalanisme i revolució burgesa*, Barcelona: Edicions 62, 1967, p. 133 i següents. I per a una visió general i ràpida, però ben documentada i immillorablement explicada vegeu també: FONTANA, Josep. *La formació d’una identitat. Una història de Catalunya*, Barcelona: Eumo Editorial, 2014, p. 309 i següents.

⁵ VINYAS i COMAS, Joan. *Memòries d’un gironí* (reedició facsímil), Girona: Col·legi de Periodistes, 2002 (l’original és del 1932), p. 22.

⁶ “Pujol y Camps tenía el defecto de ceder con harta facilidad a los estímulos de una verdadera pasión anti-catalana. Era, en este punto, la viviente antitesis de nuestros catalanistas, para quienes no hay en el mundo cosa mejor que Cataluña, ni anales más gloriosos que los de la historia catalana. En tiempo de Felipe V, hubiera sido Pujol y Camps un acabado *Butifler*”. Vegeu: *La Vanguardia*, del 3/01/1892, signada per l’escriptor, advocat i activista catalanista Josep Roca i Roca (1848-1924),

⁷ PUJOL i CAMPS, Celestí. “Discurso sobre las bases de adelanto poético e histórico en nuestro país”, *Certamen literario*, Girona: Imprenta y librería de Vicente Dorca, 1879, p. 24.

⁸ BUSCATÓ i SOMOZA, Lluís. “Apunts per a una biografia de Joaquim Pujol i Santo: militar, funcionari, hisendat i col·leccionista d’antiguitats”, *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, núm. LVI (2015), p. 267.

⁹ L’únic autor relativament recent que en fa un ampli ús i que reconeix el mèrit del seu treball és John H. Elliott que, segurament, el degué conèixer a través de Vicens Vives. Vegeu: Elliott, John H. *La revolta catalana, 1598-1640. Un estudi sobre la decadència d’Espanya* (reedició), València: Publicacions de la Universitat de València, 2006, p. 583.

¡VIVA ESPAÑA!

En el Africa al soplo del ambiente
Ondean pintada bandorola,
Con las armas de esento resplandiente
Que indicaban allí, tierra Española.

Mas allá, entre bosques y zarzales
Moraban unas tribus atrevidas,
Que en los huecos de peñas desiguales
Tonian con miseria sus guaridas.

Pequeña parte del salvaje imperio
Que en el Norte del Africa domina,
Cuya gente cree aun en el misterio
Del que huyó perseguido hasta Melina.

Fanáticos al fin aunque esforzados
Intenciones abrigan muy arteras.
Hordas viles; engendros degradados,
Con todos los instintos de las fieras.

Ella turba con dolo y villanía
Ardiendo en vandalismo y ciega saña,
Mancharon por su mal en fatal día
Los triunfantes blasones de la España!

Las armas, que marcaban los linderos
En dó acababa nuestra propia tierra:
Las que rompieron los salvajes fieros
Mostrándonos imbéciles, la guerra.

¿Y tanta traicion y grande audacia
Muda contempla la española gente?

—España se levanta de desgracias
—La desgracia no impide el ser valiente.»

Si, tu eres la España de bravezas
De ciencias, y de artes, y de gloria!

¿Quién no admira estasiado tus proezas,
Los fastos envidiables de tu historia!

Tu, valiente que en pobres caravelas
Te lanzaste al furor del mar profundo,
Regresando despues bencidas velas
Hacia la Europa remolcando un mundo.

¡Nacion tan brava de marcial pujanza!
¡Oh! tu que fuiste admiracion un día!
La que diste al francés lan gran malanza
En los campos lombardos de Pavía.

Tu que estas en las lonas tus banderas,
A hijos del profeta diste espanto,
Pues hundieron tus balas sus galeras
En el golfo sangriento de Lepanto.

¿Dejarás insultarte neciamente,
Tu, que diste á contrarios esterminios?
¿Tu? la España, de honor resplandeciente,
Que siempre daba el sol en tus dominios?

¿Dejarás á esa raza fomentida,
Que tu santo blason, estime en nada?
¿Esta secta ferdz que fué batida;
Por la Reina Católica en Granada?

No; que el Leon, por Dios! está despierto;
Y si un rabia feroz se desenfrenó,
Arrojará á los moros al desierto,
Al mar inmenso de tostada arena.

Los pechos Españoles siempre ardientes,
Sus bríos arrogantes, no contienen,
La vengansa reclaman, son valientes,
La muerte por su patria, no la temen.

Silvado de las balas son su arrullo,
Por su patria pensar, peso ligero;
De ello prueba el nacional orgullo
Que se exalta en los campos del Otero.

¿Por qué miedo al morir si de Numancia,
El envidiable aliento les abona

¡Hijos quedan, de quienes con constancia
Murieron en los muros de Girona!

Que te importan los tiros de la gente
De nacion que se agita en miras locas,
Que la Europa lanzó del continente
En masa informe de orgullosas rocas.

Y para ella será siempre nefando
El instante atrevido en que nos hiera!
Que la España esforzada irá matando
Mientras tenga una mano, en su bandera.

¿Y quién podrá abatir tu bizarría!

La campaña del Africa comienza,
Y los moros pérdida la osadía
Ya tiemblan de terror, y de vergüenza.

¡Gloria á vosotros! si, que peleando
Espirais de la patria en los altares...!
Vuestra fama inmensa va volando
De zona ardiente á los helados mares.

¡Ah! patria mia! ahora te conozco,
Pasada tu pureza en cien crisoles;
Tu aliento gigantesco reconozco;
La sangre de los héroes españoles.

Y si un pueblo sin fé, con mano armada
Profundó tus fronteras y blasones;
La ofensa, vive Dios, será lavada
Con sangre de españoles corazones.

El mundo os contempla ya con pasmo!
Con proezas empieza la campaña;
Que brote en nuestro pecho el entusiasmo;
El honor lo primero. ¡Viva España!!!

Celestino Pujol y Camps.

Fotografia del poema *VIVA ESPAÑA* de 1860, primera obra impresa de Celestí Pujol, en què es rendeix homenatge a la intervenció espanyola al Marroc. El promotor de la seva impressió fou, sens dubte el seu pare, Joaquim Pujol i Santo, que així pretenia difondre les capacitats culturals del seu fill entre la bona societat gironina.

mort.¹⁰ Serveixi d'exemple d'aquest desconeixement l'errònia biografia que s'ha publicat recentment dins del *Diccionario biográfico español* editat per la *Real Acadèmia de la Historia*,¹¹ en què s'hi arriba a afirmar que l'any 1856 fundà l'esmentada *Asociación Literaria*, és a dir, amb poc més de 13 anys, quan aquesta en realitat es creà l'any 1872; o que redactà la seva obra *Gerona en la revolució de 1640* conjuntament amb Pere Alsius i Torrent – amb qui l'unia una forta amistat –, quan allò que escrigueren a quatre mans fou el *Nomenclator geográfico-histórico de la provincia de Gerona desde los mas remotos tiempos hasta el siglo XV*. Aquestes errades denoten tant una lectura superficial de les fonts com una manca d'activitat investigadora per part de l'autora de la citada biografia que, clarament, s'ha limitat a llegir de manera descuidada la bibliografia més assequible. En conseqüència, al llarg de les properes pàgines, intentarem fer una breu descripció de la vida de Celestí Pujol, per tractar de situar-lo correctament en el seu context històric i social i així valorar correctament la seva aportació al coneixement històric del nostre país, Catalunya. Per aquest motiu ens centrarem, bàsicament, en el seu activisme cultural i en els treballs històrics que redactà durant l'etapa en què visqué a Girona, i deixarem un xic de costat la seva vida pública i carrera professional a Madrid, atès que l'objectiu d'aquest article és únicament fer una primera aproximació als aspectes més desconeguts de la seva vida.

¹⁰ La major part són simples notes a la premsa de l'època. La més interessant fou la publicada pel seu amic d'infantesa i també historiador: CLAUDI GIRBAL, Enric. "Necrología. Don Celestino Pujol y Camps", *Revista de Gerona*, núm. XVI (1892), p. 14-21. En teoria, el successor a la medalla hauria d'haver dedicat una part del seu discurs d'entrada a l'entitat al seu predecessor, però el de Pujol, Isidoro de Hoyos de la Torre y Rubín de Celis, marquès de Hoyos, no el féu mai i, únicament, deixà escrita una biografia parcial que fou publicada amb posterioritat a la seva mort. Vegeu: DE HOYOS, Isidoro. "El Sr. Pujol y Camps", *Discursos leídos ante la RAH en la recepción pública del Excmo Sr. D. Francisco Fernández de Béthencourt el día 29 de junio de 1900*, Madrid: Tipografía de Enrique Teodoro, 1900, p. 40-46. També existeixen impresos uns *Apuntes biográficos, méritos y servicios de D. Celestino Pujol Camps*, de 1875, i una *Hoja de servicios*, que arriba a l'any 1890. Cal pensar que fou el mateix Celestí qui els redactà i féu imprimir, com una mena de *currículum vitae*.

¹¹ DE QUINTANA BERMUDEZ DE LA PUENTE, Covadonga. "Celestino Pujol i Camps", *Diccionario biográfico español*, volum XLII (2013), p. 445 (també és l'autora de la polèmica biografia de Francesc Camps, anterior president de la Generalitat valenciana).

ELS TESTOS S'ASSEMBLEN A LES OLLES: ORÍGENS FAMILIARS I FORMACIÓ

Celestí Pujol era fill legítim de Joaquim Pujol i Santo (1818-1885),¹² originari d'Alacant però de pare català i mare madrilenya, que havia arribat a Girona com a membre de la guarnició de la plaça; i de la gironina Concepció Camps (?-1881), filla del notari Francesc Camps i Roger (1780-1846), els quals es maridaren el 24 de desembre de 1842. El matrimoni fou força prolífic, ja que tingueren cinc fills: tres nois i dues noies. L'hereu fou precisament Celestí, que nasqué el 27 d'octubre de 1843;¹³ el segon fou Marcel, nascut el 18 de desembre de 1846, que amb els anys esdevingué perit químic i desenvolupà la seva vida professional a l'illa de Cuba; la tercera fou Mercedes, nascuda entorn l'any 1847 –no hem localitzat la seva inscripció al llibre de baptismes–; a continuació vingué Maria Soledat, el 27 d'octubre de 1849; i, finalment, el petit de la família, Joaquim, nascut el 17 de gener de 1861, que desenvolupà una important activitat com a metge radiòleg.¹⁴

Com era habitual en una època en què l'ensenyament públic era quasi inexistent, Celestí féu els seus primers estudis a casa, sota la direcció d'un professor particular, el Sr. Joan Vilà.¹⁵ Alhora, fou fortament influït pel seu pare, el qual li transmeté la seva passió pel col·leccionisme i per les antiguitats. Aquest -no cal oblidar-ho- posseïa un veritable museu,

¹² En un anterior treball per error vam donar com a data de naixement de Joaquim Pujol i Santo l'any 1819, quan aquest en realitat nasqué el 10 de març de 1818. Vegeu: BUSCATÓ. "Apunts per a una biografia...", p. 271.

¹³ "En la ciudad de Gerona a los veinte y ocho de octubre de mil ochocientos cuarenta y tres, yo Bartolomé Palou P[re]b[e]ro Regente de la Clavería Curada de la S[anta] Igl[esi]a Catedral, he bautizado solemnemente en la sufragaria del Carmen a Celestino, Ramón, Narciso, nadado el día antes, a las diez y media de la mañana, hijo legítimo de D[on] Joaquin Pujol Nat[ura]l de Alicante, y de D[ña] Concepción Camps nat[ura]l de Gerona como A[buelos] P[aternos] Ramón Pujol nat[ura]l de Matlleu y D[ña] Franc[isca] Santo nat[ura]l de Madrid como A[buelos] M[aternos] D[on] Franc[isc]o Camps iy Roger, nat[ura]l de Gerona y D[ña] Rita Vuycel nat[ura]l de S[an] Feliu de Guíxols (...)." Arxiu Diocesà de Girona (a partir d'ara ADG), llibres de baptismes de la catedral B12 (1824-1850), p. 116.

¹⁴ BUSCATÓ i SOMOZA. "Apunts per a una biografia...", p. 275. Cal dir que en algun diccionari biogràfic s'esmenta també a un Joaquim Pujol i Camps, pintor de finals del segle XIX, d'origen Gironí. Malgrat els cognoms, no he localitzat cap document que el relacioni amb la família Pujol; alhora que seria estrany que dos fills duguessin el mateix nom. Tanmateix, a manca de més dades cal no obviar totalment aquesta possibilitat. Vegeu: PLA CARGOL, Joaquim. *Biografias de Gerundenses (Gerona y sus comarcas)*, Girona: Dalmau Carles, Pla, 1960, p. 106.

¹⁵ Arxiu Històric de Girona (a partir d'ara AHG), Fons de l'Institut Vicens Vives (a partir d'ara VV), expedients personals dels alumnes –Celestí Pujol Camps– (certificat emès per Joan Vilà, del 29/08/1854).

format per peces molt diverses, en què el numerari antic era l'element més nombrós.¹⁶ Clarament, això marcà profundament Celestí que, com veurem posteriorment, sentí al llarg de tota la seva vida una gran atracció per la numismàtica i realitzà importants estudis sobre el tema. Concretament, segons Pedro Martínez Quintanilla (1825-1868),¹⁷ autor d'un interessant llibre de dades estadístiques, que és un veritable estat de la qüestió sobre la província de Girona l'any 1865, la col·lecció de Pujol i Santo estava formada pels següents materials:

Procedents d'Empúries	
2	Ánforas de barro, de gran tamaño
1	Jarro romano de barro
3	Platos romanos de barro barnizado
10	Vasos lacrimatorios de vidrio
13	Ídem de barro
5	Lámparas de barro
1	Urna cineraria de vidrio
1	Ídem de plomo
1	Ídem de barro
1	Macho cabrio de pequeño tamaño en bronce
1	Silbato de hueso
1	Vidrio color amatista que por ambos lados contiene en relieve la cabeza de una mujer, tipo romano
1	Un estilo de marfil con una cabeza romana de esmerada escultura
1	Dado romano de piedra jaspe de 18 caras
	Varios vasos, cucharillas, estilos, clavos, fragmentos de lápidas y entre ellos los de una de mármol con orla de exquisito trabajo

¹⁶ MARTÍNEZ QUINTANILLA, Pedro. *La provincia de Gerona. Datos estadísticos*, Gerona: Imprenta de F. Dorca sucesor de J. Grases, 1865, p. 181. Vegeu també: CLAUDIO GIRBAL, Enrique. *Guía cicerone de la immortal Gerona*, Gerona: Establecimiento tipográfico de Gerardo Cumané y Fabrellas, 1866, p. 33. I també: GRAELLS i FABREGAT, Raimon. *Dactyliothecae cataloniae. El coleccionisme de glíptica a Catalunya abans de 1900*, Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 2011, p. 154 i següents.

¹⁷ BUSCATÓ i SOMOZA, Lluís. "Pedro Martínez Quintanilla, un funcionari a la Girona del segle XIX", *Revista de Girona*, núm. 241 (2007), p. 40. I també: *El Eco de Gerona*, del 1/03/1868.

Procedents d'Empúries i altres punts	
213	Piedras gravadas entre cornerinas, ágatas, cuarzos, pórfidos y topacios encontradas en Ampurias, Sagunto, Itálica y otros pueblos antiguos. Representan bustos griegos y romanos, ídolos, animales y otras distintas figuras. Entre ellas hay algunas muy notables, sobre todo una cabeza de mujer, tipo romano, en relieve; un busto de Vespasiano y los retratos de Nerón, Agripina y Antonino Pío.
5.500	Monedas escogidas (des d'època antiga fins el segle XIX).

Sens dubte, Joaquim esperonà el seu fill Celestí perquè se sentís atret pel món de la cultura i el conreu de les humanitats en general perquè preveia que li podia ser d'un gran ajut en la seva progressió social –tal com li havia succeït a ell mateix–, ja que li proporcionaria prestigi entre els estrats superiors de la societat. Això sembla corroborar-ho la que fou la seva primera publicació, un fulletó imprès expressament per ser difós, que, se'ns dubte, s'edità a iniciativa del pare. Aquest conté un poema laudatori en què es justifica la intervenció militar espanyola al Marroc,¹⁸ que tenia lloc precisament per aquestes dates amb una clara voluntat de prestigiar el règim d'Isabel II. L'esmentada actuació havia exaltat el patriotisme espanyol, sobretot entre les elits dirigents, curiosament aquelles que, com el nostre protagonista, difícilment havien d'exposar-se als perills d'un conflicte armat.¹⁹ En conseqüència, a Joaquim Pujol i Santo li devia semblar un bon tema per difondre'l entre la societat benestant gironina per així exposar públicament les capacitats intel·lectuals del seu futur hereu.

Un cop acabada la seva formació primària Celestí s'hagué d'examinar per poder ingressar a l'Institut de Segon Ensenyament de Girona, el qual havia obert les seves portes pocs anys abans a fi de proporcionar educació secundària als fills de les elits gironines, majoritàriament formades per hisendats traslladats a la ciutat per tal de gaudir de les oportunitats, socials i polítiques, que aquesta oferia com a cap de la recentment creada

¹⁸ PUJOL i CAMPS, Celestí. *iViva España!*, Girona: Imprenta de Dorca, sucesor de Grases, 1860.

¹⁹ REDONDO PENAS, Alfredo. *Guerra d'Àfrica (1859-1860). Els 466 del general Prim*, Valls: Cossetània Edicions, 2008, p. 125. Sobre el servei militar a Espanya i com afectava desigualment a les diverses classes socials vegeu: SALES, Núria. *Sobre esclavos, reclutas y mercaderes de quintos*, Barcelona: Ariel, 1974, p. 209 i següents. I pel que fa a l'impacte del conflicte a Girona, vegeu: BARNOSELL, Genís. *Girona, 1833-1874. Una ciutat en transformació*, Girona: Ajuntament de Girona, 2015, p. 96 i 97.

demarcació provincial.²⁰ De fet, és molt probable que la seva existència ajudés a fomentar el sorgiment de l'ambient cultural que es desenvolupà a partir dels anys setanta del segle XIX, amb l'aparició de la ja citada *Asociación Literaria*, atès que ajudà a formar un grup d'erudits i lletraferits –molts d'ells amb estudis universitaris–, més o menys homogeni, amants del cultiu de les humanitats. En tot cas, n'hi ha prou amb comparar l'obra d'Enric Claudi i Girbal (1839–1896) sobre *Escritores gerundenses* publicada l'any 1867 amb el seu suplement, que veié la llum l'any 1875, per comprovar la veritable explosió literària que hi havia hagut a la ciutat i com bona part dels nous autors s'havien format a l'esmentat institut.²¹ Tornant al tema principal, cal dir que el nostre protagonista passà sense problemes la prova d'accés, el 22 d'agost de 1854, davant d'un tribunal format pels professors Miquel Vila, Pedro Buón i Josep Antoni Secret, amb un aprovat unànim, de manera que es pogué matricular per cursar els sis preceptius cursos de batxillerat.²² En acabar-los, el 4 de juliol de 1860, rebé el títol de batxiller en arts.²³ Decidit per l'estudi de les lleis, Celestí cursà els dos primers cursos de dret romà a la Universitat de Barcelona, per passar posteriorment a Madrid, el setembre del 1862, on finalitzà els estudis a la Universitat Central amb l'obtenció dels doctorats en administració i dret civil l'any 1867.²⁴ Probablement, aquest trasllat respongué a la voluntat de lligar relacions socials a la capital de regne aprofitant que hi tenia família directa tant per part de mare com de pare.²⁵ I, sens cap mena de dubte, Celestí aprofità l'oportunitat atès que participà

²⁰ OLORIZ, Joan. *L'Institut de Segon Ensenyament de Girona (1845-1900)*, Girona: CCG Edicions, 2008, p. 25 i següents. I també: BOSCH i PORTELL, Mònica. "Girona, capital d'hisendats", *Història de Girona*, Girona: CCG Edicions, 2006, p. 382. Pel que fa a la creació de la província de Girona com a entitat administrativa, vegeu: BURGUEÑO, Jesús. *Geografía política de la España constitucional. La división provincial*, Madrid: Centre de Estudios Constitucionales, 1996, p. 159 i següents.

²¹ CLAUDI GIRBAL, Enric. *Escritores gerundenses o sea apuntes biográficos de los principales que han florecido desde los primeros siglos hasta nuestros días*, Gerona: 1867, p. 61 i següents. I també: CLAUDI GIRBAL, Enric. *Memórias literárias de Gerona o sea suplemento a la obra del mismo autor "Escritores gerundenses"*, Gerona: Imprenta de Manuel Llach, 1875, p. 27 i següents.

²² AHG/VV, expedient personal de Celestí Pujol (Acta d'aprovació dels exàmens d'instrucció primària, del 22/08/1854).

²³ *Boletín Oficial de la provincia de Gerona* (a partir d'ara BOP) del 05/11/1860 i 04/11/1861.

²⁴ Biblioteca Nacional de Catalunya (a partir d'ara BNC), Fons Pujol Sants (el fons està catalogat amb aquest nom, tot i que es evident que es tracta d'un error en la inscripció del cognom Santo. No obstant, per evitar possibles confusions, en aquest treball mantindrem la citada nomenclatura), 1769-1888, Ms. 4421/5 (*Apuntes biográficos, méritos y servicios de D. Celestino Pujol Camps* –impresa- 1875).

²⁵ BUSCATÓ i SOMOZA. "Apunts per a una biografia...", p. 271 i següents.

activament en la vida social i cultural de la capital, com ens ho demostra el següent fragment que transcrivim procedent d'una breu notícia apareguda en el diari de madrileny *La soberania nacional*, en què es feia esment a una vetllada literària celebrada pels socis d'una entitat cultural anomenada *Liceo Español*, de la qual Pujol n'era membre:

(...) y por último aplaudimos con entusiasmo, como toda aquella ilustrada concurrencia, una composición en quintillas titulada *La niña de la verbena*, que recitó un joven, cuyo nombre supimos que era D[on] Celestino Pujol: su forma era delicada; sus pensamientos, llenos de ternura, conmovían el corazón dulcemente, y al pintarnos el joven poeta un ameno valle donde lanzaba tristes quejas, herido por el desden de una serrana, describió con tal fuerza de colorido, que percibimos claramente el valle cubierto de follaje y salpicado de matizadas flores, y a la ingrata serrana cuyos dorados cabellos flotaban a merced de la fragante brisa.²⁶

Pel que fa a les seves passes inicials en la investigació històrica, les donà com a membre del grup de fundadors del *Memorial Numismático Espanyol*, una de les primeres i la més destacada publicació periòdica espanyola dedicada a la numismàtica de la segona meitat del segle XIX; on hi publicà un petit treball, basat en bona part en la col·lecció paterna, sobre les monedes que havia batut la ciutat de Girona al llarg de la seva història.²⁷ Alhora col·laborà en l'obra de Aloïss Heiss (1820-1893) *Descripción general de las monedas hispano-cristianas desde la invasión de los árabes*,²⁸ i ho degué fer d'una manera sovintejada atès que en el citat treball les referències a monedes procedents de la col·lecció del pare de Celestí, Joaquim Pujol i Santo, són nombroses i, és obvi, l'autor només les podia conèixer a través d'ell.²⁹ A més Celestí es referí a Heiss en diversos dels seus treballs com a: "Nuestro querido amigo y maestro M. Alois Heiss" o com a condeixible de l'estudiós de les antiguitats i conegut numismàtic Antonio Delgado (1805-1879). Aquest, per les dates en què Celestí estudiava a Madrid, exercia el càrrec d'antiquari conservador

²⁶ *La soberania nacional*, del 24/04/1866.

²⁷ PUJOL i CAMPS, Celestino. "Apuntes acerca de las monedas que ha batido la ciudad de Gerona", *Memorial Numismático Español*, Barcelona: Establecimiento tipográfico de Narciso Ramírez y Compañía, 1866, p. 184-203 i 224-246.

²⁸ HEISS, Aloïss. *Descripción general de las monedas hispano-cristianas desde la invasión de los árabes*, Madrid (volum I), 1865.

²⁹ De fet, així ho reconegué en els seus escrits, Vegeu: ACOSTA NIETO, Ignacio. "Coleccionismo numismático en España en el siglo XIX, p. 25 (publicació digital consultable a la següent web: <https://www.ucm.es/data/cont/docs/446-2013-08-22-3%20coleccion.pdf>)

del *Gabinete de Antigüedades* de la *Real Academia de la Historia* (1848-1867) –és a dir de les col·leccions d'aquesta institució, que eren majoritàriament monetàries– raó per la qual fou el principal centre d'estudi de la numismàtica espanyola de l'època.³⁰ Igualment, allà conegué a un altre il·lustre alumne de Delgado, Jacobo Zobel de Zangróniz (1842-1896), que juntament amb els anteriors esdevindrà un dels principals entesos en temes numismàtics de l'Espanya decimonònica.³¹

El prestigi assolit per aquestes actuacions li permeté ser admès com a membre de la *Société Française de Numismatique et d'Archéologie*, segurament a proposta de l'esmentat Heiss, a l'abril de 1866 i, poc després, ser nomenat membre corresponent³² de l'*Academia de la Historia* per Girona, el juny del mateix any. Curiosament, ho fou en la mateixa sessió en què també es nomenà el llavors bisbe de Girona Constantí Bonet (ocupà el càrrec del 1862 al 1875), el qual, emperò, mai ocupà cap càrrec dins de la Comissió de Monuments de Girona ni assistí a les seves reunions.³³ La proposta vingué del seu mestre Antonio Delgado i, molt probablement, el mèrit principal que el promocionà fou, precisament, la seva col·laboració en l'esmentada obra d'Heiss.³⁴ No obstant això, malgrat els nombrosos mèrits que Celestí Pujol havia acumulat per ser honorat amb el càrrec per l'*Academia de la Historia*, aquest s'ha d'explicar sobretot per l'especial situació que vivia aquesta entitat per aquelles dates, ja que es trobava immersa en un procés de reorganització

³⁰ “recuerdo que allá por los años de 1864, el insigne académico D[on] Antonio Delgado, dotado del espíritu investigador que universalmente le han reconocido todos los arqueólogos, nos advertía a Mr. Aloïss Heiss y a mí, sus discípulos (...)”. Vegeu: PUJOL i CAMPS, Celestí. “*Monedas de la Illegencia*”, *Boletín de la Real Academia de la Historia* (a partir d'ara BRAH), volum 4 (1884), p. 166. Vegeu també: ALMAGRO-GORBEA, Martín (Coord.). *Monedas y medallas españolas de la Real Academia de la Historia*, Madrid: Real Academia de la Historia, 2007, p. 17 i 18.

³¹ De fet, Celestí s'hi referirà com a: “(...) mi querido amigo el concienzudo numismático (...)”. Vegeu: PUJOL, Celestí. “*Monedas inéditas de tipo ibérico*”, BRAH, vol. III (1883), p. 67-77.

³² S'entén per acadèmic corresponent a aquell que sent membre d'una acadèmia resideix i la representa en una ciutat que no és la seu de la corporació.

³³ Arxiu de la *Real Academia de la Historia* (a partir d'ara ARAH), Secretaria, Expedient de Celestí Pujol i Camps (minuta del nomenament com a corresponent, del 2/07/1866).

³⁴ BALAGUER, Víctor. “Discurso de contestación al que leyó D. Celestino Pujol y Camps en la Real Academia de la Historia el día de su recepción (18 de abril de 1886), dins de *Los juegos florales en España. Memorias y discursos*, Barcelona: Tipolitografía de Luis Tasso, 1895, p. 249. Sobre les col·laboracions amb què comptà Delgado en la seva obra vegeu: MEDEROS MARTÍN, Alfredo. “Análisis de una decadencia. La arqueología espanyola del siglo XIX. I. El impulso isabelino (1830-1867)”, *CuPAUAM*, núm. 36 (2010), p. 183 i següents.

DIPUTACION PROVINCIAL DE GERONA.

HABITANTES DE ESTA PROVINCIA.

El Excmo. Sr. Capitan General del Principado, en uso de las facultades que le confiere el estado de guerra nos ha ordenado constituir la Comision provincial permanente en reemplazo de la que nos ha precedido.

Fieles á este mandato y al sentimiento de patriotismo que nos inspira el estado actual de la provincia, nos hemos constituido en este dia, sin desconocer la inmensa responsabilidad que contraemos al desempeñar este encargo en dificiles circunstancias.

Con fé constante y prolijo estudio, examinaremos las necesidades que siente la provincia que son muchas y apremiantes, satisfaciéndolas con ánimo esforzado y recta administracion, si como es de esperar y os lo rogamos, cooperais con vuestro apoyo moral y material á que esta Comision pueda realizar facilmente sus patrióticos deseos de orden, economias y justicia para todos.

Gerona 9 de Enero de 1874.—El Vice-presidente, *Alejandro Rovira*.—*Pedro Barragán*.—*Narciso Cubias*.—*Vicente Cánovas*.—*Celestino Pujol y Camps*.—El Secretario accidental, *Jaime Brunet y Roig*.

Proclama publicada dins del *Boletín Oficial de la Provincia* del 9 de gener de 1874. En ella podem observar com tot just enderrocada la I República, per un cop militar, Celestí fou nomenat vocal la Comissió Provincial de la província de Girona pel capità general de Catalunya, la qual cosa denota clarament les seves simpaties polítiques, totalment contràries al republicanisme federal.

a nivell estatal per fer front a les seves noves obligacions. Fins aquell moment les entitats encarregades de la protecció del patrimoni històric propietat de l'Estat, majoritàriament procedent de la desamortització, eren les anomenades

Comissions de Monuments, les quals havien estat creades l'any 1844.³⁵ *De facto*, la seva aparició s'ha d'inscriure dins el procés general de creació d'una nova organització administrativa per part del nou Estat liberal en què les institucions vinculades a l'Antic Règim, entengui's *Reales Academias*, havien quedat momentàniament arraconades.³⁶ En pocs anys, però, a causa d'una crònica falta de recursos humans i materials –cal no oblidar que els càrrecs eren honoraris–, a un finançament totalment insuficient, a la manca d'un marc competencial clar i, finalment, a la seva nul·la autonomia administrativa; la major part de les comissions de monuments esdevingueren inoperants.³⁷ En bona part per trobar una sortida a aquest atzucac l'any 1857, amb la promulgació de la Llei Moyano d'educació, s'optà per vincular les comissions a l'acadèmia de *San Fernando*, per tractar de revitalitzar-les.³⁸ Tanmateix, la reorganització es féu amb una extremada lentitud, de manera que no fou fins a l'any 1864 que es creà una Comissió Mixta entre l'*Academia de la Historia* – que era qui tenia des d'inici de segle atorgada la competència de la inspecció general sobre les antiguitats– i la de Sant Ferran per redactar una nova normativa que es mantingué vigent, excepte per petits canvis, fins a l'any 1918.³⁹ El nou reglament de 1865⁴⁰ detallava que les comissions passaven a ser representants directes de les acadèmies a les províncies, de manera

³⁵ Reial ordre de 13 de juny de 1844, publicada a la *Gaceta de Madrid*, del 21/06/1844 i al *Boletín Oficial de la Provincia* del 29/06/1844.

³⁶ ORTIZ ROMERO, Pablo. *La químera del libro. La Comisión de Monumentos de Badajoz y el patrimonio bibliográfico*. Badajoz: Centre de Estudios Extremeños & Diputació de Badajoz, 2013, p. 25.

³⁷ Per una visió general sobre l'evolució de les comissions de monuments vegeu, pel cas espanyol: BELLO, Josefina. *Frailles, intendentes y políticos*, Taurus: Madrid, 1997, p. 330 i següents; ORDIERES, Isabel. *Historia de la restauración monumental en España (1835-1936)*, Ministerio de Cultura: Madrid, 1995, p. 46 i següents i LÓPEZ TRUJILLO, Miguel Ángel. *Patrimonio. La lucha por los bienes culturales españoles (1500-1939)*, Gijón: Ediciones Trea, SL, 2006, p. 198 i següents. I pel català: GANAU i CASAS, Joan. *Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català*, Barcelona: Edicions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 39 i següents.

³⁸ "Se pondrá al cuidado de la Real Academia de San Fernando la conservación de los instrumentos artísticos de Reino y la inspección superior del Museo nacional de Pintura y Escultura, así como la de los que debe haber en las provinciales; para lo cual estarán bajo su dependencia las Comisiones provinciales de Monumentos, suprimiéndose la central". Article 161 de la Llei de Instrucció pública del 9/09/1857, publicada a la *Gaceta de Madrid*, del 10/11/1857.

³⁹ MAIER ALLENDE, Jorge. "El centenario de la Real Cédula de 1803. La Real Academia de la historia y el inicio de la legislación sobre el patrimonio arqueológico y monumental en España", *BRAH*, Tom CC, quadern III, (2003), p. 447 i següents

⁴⁰ R. O de 21/11/1865, publicada a la *Gaceta de Madrid* de l'11/12/1865.

que els seus membres havien de ser obligatòriament corresponents d'una d'ambdues institucions. En conseqüència, calien un gran nombre d'acadèmics per omplir els rengles d'aquestes institucions, d'aquí que entre l'any 1865 i el 1868 se'n nomenessin cent vint-i-quatre.⁴¹ Dins d'aquest nombrós grup, doncs, es trobaven el nostre protagonista i el seu pare, Joaquim Pujol, que des de l'any 1845 estava vinculat a la Comissió de Monuments de Girona i, per aquestes dates, la controlava totalment.⁴² Concretament, la nova Comissió de Monuments de Girona es constituí oficialment d'acord amb el nou reglament a l'abril de 1866, amb predomini dels vocals de l'*Academia de la Historia*, atès que la majoria dels de Belles Arts encara no havien estat nomenats. Casualment, aquests no prengueren possessió del seu càrrec fins al mes d'octubre, en la mateixa sessió en què s'informà a la Comissió que Celestí havia estat nomenat corresponent per la *Real Academia de la Historia*.⁴³

El nomenament de Celestí, a més, dins l'àmbit més local, fou important perquè d'acord amb el nou reglament, en ser el vocal més jove, havia de ser el secretari de l'ens; succeïa així al seu pare que fins a la reforma havia exercit aquesta funció.⁴⁴ Així, a la pràctica aquest mantenia el càrrec, atès que Celestí encara residia la major part de l'any a Madrid i per això, quan prengué possessió, s'acordà que en cas d'absència o malaltia el substituís el seu progenitor.⁴⁵ Aquest, a més, no era l'únic mitjà amb què Joaquim Pujol mantenia un fort control de l'ens. Teòricament, el president de l'entitat era el governador civil, però aquest rarament presidia les sessions; d'aquí que fos el vicepresident, càrrec ocupat pel corresponent més antic, qui n'exercia les funcions. Tanmateix, per aquestes dates ho era l'octogenari i quasi cec

⁴¹ LÓPEZ TRUJILLO, Miguel Ángel. "Las Comisiones Provinciales de Monumentos. Quijotes del pasado", *Pioneros de la arqueología en España Del siglo XVI a 1912*, Alcalá de Henares: Museo arqueológico regional, 2004, p. 365 i 365.

⁴² ARAH. Secretaria, Expediente de Joaquim Pujol i Santo (minuta del nomenament com a corresponent de J. Pujol, del 26/01/1866). I també: BUSCATÓ. *De l'antiquarisme a l'arqueologia. La protecció i conservació del patrimoni històric i arqueològic a la província de Girona*, Tesi doctoral (inèdita), p. 397.

⁴³ "Se hizo lectura de una credencial de individuo correspondiente de la Real Academia de la Historia a favor de D[on] Celestino Pujol i Camps, abogado de esta ciudad; de que enterada la Comisión; y hallándose ausente acordó darle posesión del cargo de individuo de la misma cuando se presente". Vegeu: Museu d'Arqueologia de Catalunya – Girona/Comissió de Monuments (a partir d'ara MAC-Gi/CM) Lligalls 1/2 (sessió del dia 18/10/1866). Segons els *Apuntes biográficos* la presa de possessió fou el mes de juliol de 1866, però, per aquestes dates no hi hagué cap sessió de la Comissió.

⁴⁴ R. O. de 21 de noviembre de 1865, *Gaceta de Madrid*, núm 345, de l'11-12-1865, articles set i nou.

⁴⁵ MAC-Gi/CM, lligall 1/2 (sessió del 13/12/1866).

canonge Martín Matute (1781-1868), que prou feia assistint a les reunions. En conseqüència, Joaquim Pujol, que era el conservador de la col·lecció artística de la Comissió i dipositari de fons, esdevenia el president *de facto*. Per tot això, cal plantejar-se si el nomenament de Celestí no fou, en bona part, una intel·ligent jugada orquestrada pel seu pare, mercès als seus contactes madrilenys, per tenir encara un control més absolut de la Comissió.⁴⁶

Finalment, un cop finida la seva formació universitària, i ja dins l'àmbit personal, l'estada a Madrid li serví per conèixer a la que seria la seva dona, Josefina Fiol i Montaner (?-1931), amb qui contragué matrimoni l'any 1867. Aquesta era filla del maonès Joan Fiol i Pons (1810-1865), advocat, diputat per València i auditor de guerra del districte de Castella la Nova i, posteriorment, Cuba;⁴⁷ i de Salvadora Montaner, propietària d'Alacant. El matrimoni tingué quatre fills, quasi tots nascuts a Girona, on la parella es traslladà l'any 1868. La primera fou Maria de la Soledat, batejada el 18 de maig de 1870 a la parròquia de Just i Pastor de Barcelona; el segon fou Alfons, nascut el 23 de juliol de 1872; el tercer fou Manuel, el 8 de febrer de 1875 i, finalment, Maria Lluïsa, el 27 de setembre de 1877.⁴⁸

PARVA GERUNDA: ELS MALAURATS ANYS GIRONINS

Poc després de casar-se, com ja hem avançat, Celestí retornà a la seva ciutat nadiua –on per aquelles dates el seu pare ocupava l'alcaldia de forma interina, però estable, des de l'any anterior. De seguida hi obrí un bufet, que estigué en funcionament del març de 1868 –ingressà en el col·legi

⁴⁶ En concret, la proposta de nomenament de Celestí fou feta, a més de per Antoni Delgado, per l'escriptor, historiador i acadèmic Modesto Lafuente, que coneixia a Joaquim Pujol a través del seu amic Esteve Paluzié. De fet, aquest, juntament amb Antonio Delgado i Amador de los Rios, havien estat els promotors del nomenament de Joaquim com a corresponent poc temps abans: Vegeu: BUSCATÓ. *De l'antiquarisme...*, p. 314 i següents.

⁴⁷ Curiosament, Joan Fiol, a instància de la societat econòmica de València, havia estat el traductor de l'obra de Jaubert de Paça sobre canals de rec a Catalunya i el Regne de València. No hem d'oblidar que aquest erudit francès fou l'autor de la primera obra històrica sobre Empúries, si descartem la precedent de Josep Maria de Maranges, la qual era ben coneguda pel nostre biografiat. Vegeu: PUJOL i CAMPS, Celestino. "¿Existe Empúrias?", *Revista de Gerona*, núm. 1, p. 174.

⁴⁸ ADG. Parròquia de la Catedral –sufragània del Carme–. Llibre de batejos b15 (1865-1879). Alfons sembla ser que morí relativament jove, en tot cas, ja havia finat en produir-se l'òbit de la seva mare. Vegeu: *La Vanguardia*, del 7/03/1931.

professional de la ciutat el dia 17– fins al desembre del 1881. Pel que fa al seu activisme cultural, trobem que és esmentat a les actes de la Comissió de Monuments de Girona des del gener, raó per la qual hem de pensar que s'hi instal·la de manera definitiva aquest mes. Hi destacà ràpidament per la seva capacitat de treball i amplis coneixements històrics, raó per la qual se li encarregà escriure la biografia del ja esmentat canonge Martín Matute –tot just traspassat–.⁴⁹ Aquesta fou *de facto* la primera publicació que edità la Comissió de Monuments de Girona i, per donar-li la major difusió possible, fou inserida al *Boletín Oficial de la Provincia*, alhora que s'editaven 400 exemplars per ésser repartits entre corporacions científiques i literàries, comissions de monuments d'altres províncies, diaris, familiars del mort, corporacions provincials i d'altres persones il·lustrades.⁵⁰

Per les mateixes dates ocupà el seu primer càrrec administratiu, atès que fou nomenat, tot i que breument (d'agost a setembre de 1868), dipositari dels fons d'instrucció primària de la província de Girona.⁵¹ Malgrat l'aparent escassa importància del càrrec, cal no oblidar que era un primer pas i que el seu pare havia reiniciat el seu *cursus honorum*, després de la patacada que li suposà haver donat suport a la revolta de la Jamància (1843), ocupant un càrrec semblant. Malauradament, pel nostre biografiat, el mes de setembre del mateix any esclatà l'anomenada *Gloriosa Revolució*, que sacsejà breument la seva vida professional i familiar. Immediatament, el seu pare fou cessat com a alcalde. I, per si amb això no n'hi hagués prou, fou amenaçat pel carrer, raó per la qual tota la família decidí marxar una temporada a Barcelona. És per aquest motiu que allà hi nasqué, com ja hem vist, la seva primera filla. Mentre residí al cap i casal fou nomenat membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, el juny de 1870, i corresponent de la *Real Academia de San Fernando*, el juliol del mateix any; alhora que col·laborà com a corresponsal en els diaris *El Estandarte*, *El Tiempo* i el madrileny *La Gorda*. El retorn definitiu no es produí fins al juliol de 1870, quan la situació política

⁴⁹ *El eco de Gerona*, del 3/03/1868 i 6/03/1868.

⁵⁰ MAC-Gi/CM, lligall 1/2 (Sessions del 7/03/1868 i del 23/06/1868). PUJOL i CAMPS, Celestí. *Biografia de D. Martín Matute*, Girona: Imprenta de Tomás Carreras, 1868- I també: *BOP*, del 29/06/1868, p. 4. Finalment, també cal esmentar que el diari el *Eco de Gerona*, del dia 6/03/1868, p. 2, en donar la notícia de la seva mort, també en féu una breu biografia.

⁵¹ *BOP* del 11/09/1868, p. 1. I també: BNC, Fons Pujol Sants, 1769-1888, Ms. 4421/5 (*Hoja de servicios –impresa– 1890*).

s'havia temperat amb la derrota de la revolta federal d'octubre de 1869,⁵² quan pogué obrir de nou el seu bufet. Pel que fa a l'àmbit cultural la seva marxa, juntament amb la del seu pare i la de Josep Antoni Secret –catedràtic d'Història de l'Institut Provincial– fou un veritable cop per a la Comissió de Monuments de Girona, que queda escapçada en perdre els seus principals prohoms.⁵³ A la qual cosa cal afegir-hi que els intents de reorganitzar-la toparen amb l'oposició dels mateixos Pujol, que es negaven a perdre el control que fins llavors havien exercit sobre l'ens. Finalment, l'atzucac només es començà a solucionar amb el seu retorn a Girona i el seu reingrés com a membres de ple dret a l'entitat.⁵⁴

Un cop reinstal·lats a Girona, reinicià els seus contactes amb l'administració pública amb el nomenament com a jutge suplent de Girona el gener de 1871 i jutge municipal el gener de l'any següent.⁵⁵ Posteriorment, l'any 1874 –després del colp d'estat del general Pàvia que posà fi a la I República– fou nomenat vocal de la Comissió permanent de la Diputació de Girona pel capità general de Catalunya Arsenio Martínez Campos (1831-1900), diputat provincial pel districte de Palamós, el mes de març; i, després d'un petit interludi en què suposadament havia cessat a causa de les seves idees favorables a Alfons XII, novament fou nomenat diputat provincial però ara pel districte de Fornells, al desembre del mateix any (posteriorment, ho tornà a ser pel mateix districte el maig de 1879).⁵⁶ Durant aquest període realitzà diverses actuacions oficials –coincidint amb els períodes en què controlaren la situació les forces contràries al republicanisme–, que demostren un cert valor personal, les quals li van fer guanyar el respecte de les autoritats. Per exemple, l'any 1872, el mes d'abril –tot just iniciada la revolta carlina–, quan era jutge municipal, anà a Bordils acompanyat només per alguns números de la Guàrdia Civil per tal d'iniciar diligències criminals

⁵² CLARA, Josep. *El federalisme a les comarques gironines 1868-1874*, Girona: Diputació de Girona, 1986, p. 89 i següents.

⁵³ BUSCATÓ. *De l'antiquarisme...*, p. 418 i següents.

⁵⁴ BUSCATÓ. "Apunts per a una biografia...", p. 302 i 303.

⁵⁵ BOP, del 15/03/1871. I també: CLAUDI GIRBAL. "Necrologia...", p. 17.

⁵⁶ BNC, Fons Pujol Sants, 1769-1888, Ms. 4421/5 (*Hoja de servicios* –impresa- 1890). Per la premsa tenim notícia que també fou elegit l'any 1877 diputat provincial pel districte de Cassà de la Selva. Tanmateix, pel fet que aquest nou nomenament no aparegui a l'esmentada fulla de serveis ni a la bibliografia existent sobre la història de la Diputació de Girona, cal plantejar-se si mai en prengué possessió. Vegeu: *El clamor de Gerona*, del 24/08/1877, p. 5. I també: PUIGDEVALL, Narcís *et alii*. *Història de la Diputació de Girona*, Girona: Diputació de Girona, 1990. p. 424.

contra diversos veïns que havien col·laborat amb el cabdill carlista Mallorca –que era natural d'aquesta població–. L'any següent, durant el breu període de govern republicà, fou elegit capità de la 6a companyia del batalló de la Milícia Nacional que s'organitzà a Girona, superant per 82 vots a 6 el candidat federal. El 1874 col·laborà en el trasllat a les illes Medes de l'armament de diverses viles fortificades que, desmoralitzades per l'evolució de la situació, havien renunciat a oferir cap mena de resistència contra els carlins, de manera que preferien restar obertes a qualsevol dels contendents. Alhora, a l'agost –moment de major pressió de les partides carlines sobre Girona– fou enviat per les autoritats provincials a Barcelona via Sant Feliu de Guíxols, puix que la via terrestre era impracticable a causa de la insurgència carlina,⁵⁷ per sol·licitar més mitjans humans i materials per protegir la província. I, ja a tall més anecdòtic, fou l'impulsor de la petició, adreçada a les autoritat superiors per part de la Diputació, la qual fou aprovada, perquè els mossos de Puigcerdà quintats fessin el seu servei d'armes a la població durant la resta del conflicte (en premi al valor demostrat per la vila davant dels diversos atacs que patí per part dels carlins). Finalment, en el moment de proclamar-se rei Alfons XII, exercia com a secretari privat del general Pedro Estevan Herrera, cap de la guarnició gironina. Curiosament, aquest havia estat el darrer governador civil del període isabelí –nomenat per reforçar el control de la població després d'una fallida revolta progressista– i durant el seu mandat havia intentat promoure, l'any 1866, la construcció un nou sepulcre per guardar les restes mortals d'Àlvarez de Castro.⁵⁸ Si bé inicialment la proposta tingué un escàs èxit, posteriorment, en bona part mercès a l'empenta dels Pujol, pare i fill, fou represa mitjançant una subscripció nacional per a l'erecció del monument sepulcral a Álvarez de Castro a la capella de Sant Narcís, a

⁵⁷ Sobre aquest tema vegeu: TOLEDANO GONZÁLEZ, Lluís Ferran. *La muntanya insurgent. La tercera guerra carlina a Catalunya 1872-1875*, Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 2004, p. 289 i següents.

⁵⁸ MICHONNEAU, Stéphane. "Álvarez de Castro la fábrica de un heroe", *Sombras de mayo: mito y memorias de la guerra de la Independencia en España (1808-1908)*, Madrid: Casa de Velázquez, 2007, p. 359. I també: MICHONNEAU, Stéphane. "Gerona baluarte de España. La conmemoración de los sitios de Gerona en los siglos XIX-XX", *História y política*, núm. 14 (2005), p. 203. Curiosament, aquest governador també féu publicar una ordre al BOP en què exigia a les autoritats públiques de la província que col·laboressin en les tasques de la, tot just acabada de reconstituir, Comissió de Monuments de la Província (per aquestes dates controlada pels Pujol). Vegeu: BOP del 7/12/1866. I també: BUSCATÓ. *De l'antiquarisme...*, p. 404.

l'església de Sant Feliu de Girona. En concret, Celestí fou el vocal-secretari de la junta que coordinà tot l'afer des del 8 d'abril de 1874 i s'hi mantingué fins a la inauguració del monument l'any 1880.⁵⁹ Per aquesta actuació el Ministeri de Foment el proposà per a una "encomienda ordinaria de Carlos III".⁶⁰ En definitiva, aquests conjunt de mèrits, en un moment en què bona part de l'elit gironina defugia les activitats públiques, semblaven assegurar-li un brillant futur amb la tot just encetada 1a Restauració borbònica.⁶¹

Durant aquest període vital l'actuació cultural més destacada de Celestí fou la seva activa participació en la creació de la ja esmentada *Asociación Literaria de Gerona*, que com a acte més destacat promogué els anuals *Certámenes Literarios* (1872) i publicà, com a òrgan de divulgació, la prestigiosa *Revista de Gerona* (1876-1895). L'entitat s'originà en les tertúlies, més o menys diàries, que tenien lloc entre diversos intel·lectuals i estudiosos de la ciutat sobre temes culturals, folklòrics o d'història local, amb l'objectiu de promoure els estudis sobre aquestes temàtiques. Concretament, Celestí era un membre actiu de la més coneguda d'aquestes, la de la Cova de Can Vinyas, anomenada així perquè tenia lloc a la rerebotiga de la drogueria de Narcís Vinyes i Serra, al carrer Abeuradors. Precisament el fill d'aquest prohóm, Joan Vinyas i Comas, que conegué de primera mà els participants en la tertúlia, ens ha llegat l'única descripció física que tenim del nostre biografiat: "Moreno, barba curta però forta i espessa, ulls i dents grossos, gran calba, va donar-me sempre físicament la impressió d'un castellà típic".⁶² Una mostra clara de la seva implicació en tot l'afer és que participà activament en la redacció del reglament de funcionament de la *Asociación*, fou vocal de la primera junta

⁵⁹ GIRBAL, Claudi. "Necrología...", p. 17. I *BOP* del 26/04/1880, p. 2.

⁶⁰ L'ordre de Carles III, creada l'any 1771, condecora a aquelles persones que han destacat per les seves bones accions a favor del país –entengui's Espanya– o la corona. De fet, era i és la condecoració civil més distingida. Té cinc graus: collar, gran creu, "encomienda de número", "encomienda" i creu.

⁶¹ BNC, Fons Pujol Sants, 1769-1888, Ms. 4421/5 (*Hoja de servicios*). Sobre la problemàtica que podia comportar l'ocupació d'un càrrec públic durant la III Guerra Carlina vegeu: PUIGVERT i BUSQUETS, Joan. *Política municipal a la Girona de la Restauració (1874-1900)*, Girona: Ajuntament de Girona, 2000, p. 26 i següents.

⁶² VINYAS i COMAS. *Memòries d'un...*, p. 22.

directiva i, posteriorment, l'any 1879, fins i tot la presidí.⁶³ A més, formà part d'altres entitats de la ciutat, com la reconstruïda *Sociedad Económica de Amigos del País*, de la qual fou vicesecretari l'any de la seva refundació, el 1876; i secretari general entre els anys 1878 i 1881.⁶⁴ També cal destacar que mentre ocupava aquest càrrec tingué un paper destacat en l'organització del míting proteccionista que se celebrà a Girona el 6 de juny 1881. Celestí, que milità durant la Restauració en el Partit Liberal Fusionista de Práxedes Mateo Sagasta (1825-1903) –format per bona part dels antics progressistes, entre els quals destacava Víctor Balaguer–,⁶⁵ fou un dels principals factòtums de l'intent d'utilitzar l'esmentat moviment electoralment en les següents eleccions a diputats a Corts, que tingueren lloc dos mesos després, tal com denoten diverses cartes que adreçà a Víctor Balaguer sobre aquest tema.⁶⁶ Fins i tot, a la vista d'aquesta dada, podem sospitar que tant ell com el seu pare *de facto* n'eren els representants a Girona ciutat.⁶⁷ També fou soci d'altres

⁶³ RIBOT, Dolors de, "El com i el perquè de l'Associació Literària i de la *Revista de Gerona*, *Revista de Girona*, núm. 75 (1976), p. 164. Sobre el mateix tema, vegeu també: CARMANIU i MAINADÉ, Xavier. "El Certamen Literario de Gerona (1872-1902). La Sociabilitat del segle XIX a través dels certàmens floralescos", *Comunicacions del VI Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya*, Barcelona: l'Avenç, 2001, p. 416-423.

⁶⁴ Aquesta havia estat fundada l'any 1835, però restà inoperant a partir de 1843. En finir la III Guerra Carlina fou reconstituïda. Vegeu: ANÒNIM. *Memòria que publica la Sociedad Económica Gerundense de Amigos del País en el centenario de su fundación*, Gerona: Sociedad Económica de Amigos del País, 1935, p. 16 i següents. Un fet a tenir present és que Víctor Balaguer exercí *de facto* com a representant d'aquesta entitat, juntament amb la de Barcelona, a Madrid, la qual cosa degué refermar els contactes entre ell i Celestí Pujol.

⁶⁵ PALOMAS, Joan. "Diputat revolucionari, senador vitalici: l'actuació parlamentària de Víctor Balaguer", Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, p. 162.

⁶⁶ COSTA i FERNÀNDEZ, Lluís. "El *modus vivendi* amb Anglaterra i els seus antecedents. La participació gironina en l'esperit del Memorial de greuges", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Núm. 29 (1987), p. 263. Vegeu: *El Constitucional* del 17/08/1881. I també: Biblioteca Museu Víctor Balaguer (a partir d'ara BMVB), Epistolari de Víctor Balaguer 1842-1884 (cartes de Celestí a Víctor Balaguer del 03/03/1881, del 23/04/1881, del 02/05/1881 i del 23/08/1881). Aquesta font, però, només l'hem pogut consultar parcialment a través del buidatge del contingut de les cartes que ofereix la web de la Biblioteca Balaguer, atès que els documents originals encara no hi són consultables, al contrari que succeeix amb l'epistolari de Joan Oliva, que sí és accessible. Sobre aquest tema vegeu també: PALOMAS. "Diputat revolucionari...", p. 166 i 175.

⁶⁷ Això és fàcilment constatable si hom consulta l'epistolari de Víctor Balaguer, conservat a la seva biblioteca museu, on les cartes dels Pujol, més del fill que no pas del pare, són nombrosíssimes i demostren, de manera feaent, l'estreta col·laboració que hi hagué entre els seus autors: Vegeu: BMVB, Epistolari 1842-1884.

societats econòmiques com la lleidatana, sevillana, barcelonesa, aragonesa i d'altres; però cal entendre aquests nomenaments com un fet purament honorífic relacionat amb la seva pertinença a l'Econòmica de Girona, atès que la major part de nomenaments són dels anys 1876 i 1877, és a dir, concorden amb el període en què exercí càrrecs en la gironina. Per aquestes dates, però ja dins l'àmbit particular, cal esmentar que féu un viatge a Itàlia on visità Roma, Nàpols i les ciutats vesuvianes de Pompeia i Herculà,⁶⁸ que li causaren una profunda impressió.⁶⁹ I, posteriorment, l'any 1878 fou nomenat corresponent de l'Institut Imperial Arqueològic Germànic, a proposta de l'estudiós de l'epigrafia del món antic Emil Hübner (1834-1901).⁷⁰

Aquest activisme cultural, a més a més, anà acompanyat d'una nombrosa i producció historiogràfica, centrada sobretot en el l'estudi de la numismàtica, que resumim breument a continuació. L'any 1872 col·laborà en l'obra del seu bon amic, Pere Alsius i Torrent (1839-1915) *Ensaig sobre la vila de Banyoles*, on publicà una petita monografia sobre les monedes de Banyoles, únic treball escrit en català que li coneixem; tot i que, hi ha la possibilitat que fos Alsius qui en fes la traducció.⁷¹ També publicà diversos articles a la *Revista de Gerona*, en què tractà temes arqueològics i numismàtics. D'entre ells cal destacar els dos que dedicà a mantenir una certa polèmica amb l'erudit barceloní, però originari de Torroella de Montgrí, Pelegrí Casabó i Pagès (1831-?) que, curiosament, havia estat l'autor de la primera guia d'Empúries "Un dia entre las ruinas de Ampúrias", publicada l'any 1862, la qual malauradament s'ha de

⁶⁸ Celestí i Pujol també fou corresponent de l'Institut Arqueològic de Roma, però no sabem quan rebé aquest honor. Podria ser que hi entrés en contacte durant aquest viatge, però el fet que no s'esmenti fins als darrers anys de la seva vida ens duu a pensar que en fou nomenat quan ja residia a Madrid. En tot cas, en llegir el seu discurs d'entrada a la RAH, l'any 1886, ja ho era. Vegeu: PELLESTRANDI, Benoît. *Un discours national? La Real Academia de la Historia entre science et politique (1847-1897)*, Madrid: Casa de Velázquez, 2004, p. 411.

⁶⁹ En deixà una breu descripció en el primer article que publicà a la *Revista de Gerona*, vegeu: PUJOL i CAMPS, Celestino. "Datos arqueológicos", *Revista de Gerona*, Vol. I (1876-1877), 68-74.

⁷⁰ Apartat "Noticias", *Revista de Gerona*, Vol II (1878), p. 331.

⁷¹ ALSIUS i TORRENT, Pere. *Ensaig sobre la vila de Banyoles*, Barcelona: Imprenta de L. Obrador i P. Sulé, 1872, p. 329-350. També tenim constància que col·laborà amb Manuel Milà i Fontanals ajudant-lo a recuperar un petit romanç gironí que, òbviament, era en català. Alhora, en els seus treballs sovint transcrigué documents antics en català, de manera que amb aquesta tasca podria haver adquirit força habilitat en l'escriptura de l'idioma. En conseqüència, no cal menystenir totalment la possibilitat que fos capaç d'escriure'ls; això sí, amb ortografia prefabriana. Vegeu: BERNAT i BALTRONS, Francesc. *La fonètica dels parlars balearics segons les notes de Manuel Milà i Fontanals. Interpretació i estudi lingüístic*, Tesi doctoral llegida a la Universitat de Barcelona, 2001, p. 102.

donar per perduda.⁷² L'interès bàsic d'aquests escrits és que ens permeten comprovar el coneixement directe que Celestí Pujol tenia del jaciment, atès que l'havia visitat amb assiduitat des de la seva infantesa acompanyant el seu pare a la recerca d'antiguitats per engruixir la col·lecció familiar.⁷³ Alhora, també participà en els *Certámenes* que promogué l'*Asociación Literaria*, on hi publicà diversos treballs. En primer lloc, cal esmentar el discurs que pronuncià en la inauguració del de 1879, quan era president de l'entitat, on féu una abrandada defensa de la llengua catalana com eina de cultura –això sí, per a un ús purament literari i poètic–, en la línia dels primers representants de la Renaixença.⁷⁴ I, a més, també hi exposava el seu concepte de què era la història i quina metodologia –òbviamment positivista i allunyada de qualsevol velleïtat romàntica– calia que un historiador seguís en investigar, com podem observar en el següent fragment que es reproduïx a continuació:

⁷² La recerca de l'esmentat fulletó en els catàlegs de les diverses biblioteques públiques del país no ha donat cap resultat. Possiblement, si es conserva cap exemplar, s'ha de buscar en alguna biblioteca privada, tot i que la consulta de la del Casino de Girona i de la de Francesc Maranges, a l'Escala, han estat inútils. Pel que fa a aquesta discussió epistolar sobre la importància d'Empúries únicament ha estat investigada per Martín Almagro. Malauradament, aquest autor prengué descaradament posició a favor de Celestí Pujol i menystingué clarament a Casabó, en part perquè els seus escrits eren en català i no aprofundí en l'afer. De la lectura dels diversos articles, a part de la posició de Celestí Pujol respecte a Empúries, se'n dedueix un fort enfrontament personal entre ambdós autors. De fet, tot i que Casabó vivia a Barcelona era originari de Torroella i havia treballat alguns anys pel Govern Civil de Girona. Fins i tot s'havia cartejat amb Víctor Balaguer per sol·licitar-li una plaça a l'administració. En conseqüència, seria lògic pensar que ambdós es devien conèixer personalment i, possiblement, havien tingut alguna mena de conflicte personal. Sobre aquest tema vegeu: ALMAGRO, Martín. "Gerona en la historia de las excavaciones de Ampurias", *Revista de Gerona*, núm. 1 (1956), p. 75-82. CASABÓ, Pelegrí. "Ampurias", *La familia cristiana*, núm. 7 (1877) p. 104-108; "Qüestió històrico-Geogràfica" núm. 12 (1877), p. 180-185; "Existeix Empúries? Sí!", núm. 14 (1877), p. 210-216. PUJOL i CAMPS, Celestí. "¿Existe Empúrias", *Revista de Gerona*, Volum I (1876-77), p. 169- 174; i "No existe Empúrias", p. 235-239. I també: BMVB. Epistolari 1842-1884 (carta de Pelegrí Casabó a Víctor Balaguer, enviada des de Girona a Sabadell el 24/09/1865). Tanmateix, la consulta d'altres obres del mateix autor ens permet copsar el bon coneixement que tenia del jaciment. Vegeu: CASABÓ, Pelegrí. *La civilización en sus manifestaciones artísticas, científicas y literarias en todo el mundo, desde los tiempos más remotos hasta nuestros días* (vol. I), Barcelona: Mir, Tarradas, Comas y Ca. Editores, 1881, p. 22 (nota I) i 185.

⁷³ Joaquim Pujol no comprava únicament petites antiguitats, també havia promogut excavacions al jaciment i, fins i tot, era propietari d'una part del conegut mosaic que representa el sacrifici d'Ifigènia, actualment al Museu d'Empúries. Sobre aquest tema vegeu: BUSCATÓ i SOMOZA, Lluís; PONS i PUJOL, Lluís. "La troballa del mosaic del sacrifici d'Ifigènia a Empúries i la seva posterior adquisició per la Comissió de Monuments de Girona. Uns fets poc coneguts", *Empúries*, núm. 53 (2002), p.195-209.

⁷⁴ MARFANY, Joan-Lluís. *La llengua maltractada*, Barcelona: Editorial Empúries, 2001, p. 468.

Pero aún más que la investigación, la severidad austera con que hoy se ejerce la crítica histórica, es quizá la causa del mayor adelanto en dicho ramo de la literatura. En la historia debemos siempre preferir la mayor suma de verdad real (material y positiva) y de aquí la utilidad de la duda en el que estudia si trabaja para disiparla con la diligencia del investigador dirigida por un recto juicio crítico. Pero esta duda eminentemente científica, no debe confundirse con la incredulidad sistemática del ignorante, desconfiado siempre de la verdad histórica.⁷⁵

També, dins dels *Certámenes*, cal fer esment dels dos treballs d'investigació històrica que li foren premiats, un en solitari i l'altre en col·laboració amb el ja esmentat erudit banyolí Pere Alsius i Torrent. D'ambdós el més destacat és el que dedicà a estudiar l'inici de la Guerra dels Segadors a Girona: *Gerona en la revolución de 1640. Estudio histórico*, que suposa un canvi en les seves preferències historiogràfiques, fins llavors centrades únicament en l'àmbit numismàtic. Probablement, aquest interès se li degué encetar amb la seva col·laboració en la citada obra de Pere Alsius sobre Banyoles, ja que en aquest treball per primer cop investigà aquest període històric, en centrar-se en estudi de la moneda emesa per la població Banyoles durant la Guerra dels Segadors. Més endavant tornà a apropar-se al tema amb un petit treball sobre les emissions monetàries de La Bisbal. De fet, en aquest ja començà a mostrar una visió negativa –tot i que força raonada i documentada– d'aquest conflicte i contrària a la interpretació romàntica que n'havien fet fins llavors els erudits catalans, com es pot observar en el paràgraf amb què el clogué, que es copia a continuació:

Verdaderamente pesaba sobre Cataluña un sino fatal: había batallado contra la Francia en la campaña del Rosellón y para colmo de sus males, víctima de la política de Richelieu aclamaba al rey francés que debía dejarla abandonada a su propio esfuerzo, en ruina los mercados, talados y sangrientos los campos y doblegado el ánimo bajo el peso abrumador de tantos contratiempos.⁷⁶

A partir de llavors, doncs, endegà les seves investigacions sobre el tema, que absorbí bona part dels seus esforços i, alhora, el dugué a establir contactes amb historiadors i fons documentals situats fora de l'Estat

⁷⁵ PUJOL i CAMPS, Celestí. “Discurso sobre las bases del adelanto poético e histórico en nuestro país”, *Certamen Literario* (1879), p. 28.

⁷⁶ PUJOL i CAMPS, Celestino. “La moneda de la Bisbal”, Vol. I (1876-1877), p. 255.

espanyol. En concret, així ens ho indica una carta d'un historiador nord-català, Mr. Vidal de Perpinyà,⁷⁷ el desembre de 1879, on cordialment agraiïa la informació rebuda –amb tota seguretat dades històriques– i li comunicava la seva intenció de visitar els arxius de Girona i Barcelona; alhora que feia el següent comentari:

*L'histoire de la Revolution catalane est, comme vous les dites fort bien, un sujet interessant aussi, suis je décidé à y consacrer plusieurs années. J'espere, à force de patience et travail, tracer un fidèle portrait de ce grand événement ou la noble population catalane du XVIIe siecle a montre tant de courage et d'amour pour l'independance et la liberte.*⁷⁸

El primer resultat, amb cara i ulls, d'aquest nou front historiogràfic fou, doncs, el suara esmentat treball sobre la Guerra dels Segadors, premiat al *Certamen* de l'any 1880. Aquest, a la pràctica, és un recull de notícies i documents inèdits –extrets, majoritàriament, de l'arxiu municipal de Girona⁷⁹ sobre els inicis de la revolta dels Segadors de l'any 1640, al territori del Bisbat de Girona; ampliat en la segona edició, publicada com a volum separat l'any següent. En concret, en el primer capítol reconeix els excessos de la soldadesca hispànica; tanmateix, tracta de justificar-los, alhora que critica l'actuació dels revoltats i presenta a les autoritats gironines –segurament de manera correcta– com unes víctimes de les circumstàncies que tractaren d'afrontar la situació el millor que pogueren i d'evitar conflictes i víctimes. Això, però, no li impedí ser també crític amb la manca de tacte i capacitat per gestionar la situació del comte duc d'Olivares. En resum, és una obra que defuig la tradicional visió romàntica i patriòtica de la revolta i en dóna una de més rica i complexa,⁸⁰ de la qual cal destacar l'important pes que té l'apèndix documental, que en el cas

⁷⁷ Possiblement, es tracti l'historiador i bibliògraf Pere Vidal (1848-1929).

⁷⁸ BNC, Fons Pujol Sants, 1769-1888, Ms. 4421/5 (carta de Mr. Vidal a Celestí Pujol, del 01/12/1879).

⁷⁹ Això queda ben explícit pel fet que el treball està dedicat a l'arxiver municipal Julià de Chia, a qui agraiïa efusivament l'ajut i facilitats oferts durant la investigació.

⁸⁰ PUJOL i CAMPS, Celestino. "Gerona en la revolució de 1640. Estudio histórico", *Certamen Literario*, (1880, tot i que el volum que el contenia també es publicà l'any següent) i *Gerona en la revolució de 1640 (notícies y documentos inéditos)*, Gerona: Vicente Dorca, 1881. La principal divergència entre els dos treballs és el nombre de documents de l'apèndix documental, més nombrós en el segon que no pas en el primer.

de la segona edició quasi iguala en nombre de pàgines el text dedicat a la interpretació de les dades. Pel que fa al segon, el *Nomenclátor geográfico-histórico de la provincia de Gerona* fet en col·laboració amb Pere Alsius, és una relació alfabètica de tots els pobles de la província, on s'indiquen els noms que havien tingut, comprovats amb cites històriques. A la pràctica, cal emmarcar-lo dins de la nombrosa bibliografia sorgida al segle XIX en què es pretenia justificar amb arguments històrics o geogràfics la recentment creada divisió provincial; tot i que en aquest cas agafa com a marc la província històrica de Girona, entengui's el bisbat, i no la demarcació territorial de recent creació.

Finalment, ja dins l'àmbit estatal cal esmentar la seva important col·laboració al treball del seu mestre Antonio Delgado *Nuevo método de clasificación de medallas autónomas de España*, que fou la principal obra de referència en l'àmbit numismàtic fins a la publicació del corpus de Vives Escudero, l'any 1926.⁸¹ L'aportació de Celestí fou prou important com perquè el *Círculo Numismático Sevillano*, que era el grup més important de numismàtics i col·leccionistes espanyols i s'havia encarregat de la finalització i publicació del llibre de Delgado,⁸² en fes una tirada a part l'any 1878, amb el títol *Estudio de las monedas de Empúrias y Rhode con sus imitaciones*. Celestí aprofità l'avinentesa per dedicar l'edició al seu pare en agraïment pels seus desvetllaments i honorar-lo públicament definint-lo com a: "...el decano de los arqueólogos de esta provincia".⁸³ També publicà diversos treballs, bàsicament de temàtica numismàtica i epigràfica, a la

⁸¹ Precisament, aquest autor l'esmenta com un dels escassos autors precedents que basaren el seu treball sobre l'estudi directe de les monedes; tot i que també els critica, suaument, pel fet de tenir una formació teòrica deficient. Vegeu: VIVES ESCUDERO, Antonio. *La moneda hispánica*, Madrid: Talleres tipográficos de la editorial Reus, 1926, p. X.

⁸² MEDEROS MARTÍN, Alfredo. "Anàlisis de una decadencia. La arqueología española del siglo XIX. II (2). La crisis de la restauración (1868-1885)", *CuPAUAM*, núm. 40 (2014), p. 161.

⁸³ L'obra fou ressenyada a la *Revista de Gerona* pel seu company de la Comissió de Monuments Joaquim Botet i Sisó. Vegeu: BOTET i SISÓ, Joaquim. "Bibliografía", *Revista de Gerona*, núm. II (1878), p. 569-572. Igualment, l'any següent Celestí féu, a la mateixa revista, una ressenya de l'obra de Botet *Noticia histórica y arqueológica de la antigua ciudad de Emporion*, a la *Revista de Gerona*, Vol. IV (1880), p. 277-280 i 317-319. El tractament en ambdós treballs és cordial, però s'hi deixa anar, de tant en tant, alguna crítica, que ens duu a pensar que hi havia una certa rivalitat professional entre ambdós autors, possiblement perquè investigaven temes molt semblants. Sobre aquest fet vegeu també: ALBERCH, Ramon; QUER, Josep. *Joaquim Botet i Sisó. Del catalanisme al nacionalisme*. Barcelona: Columna, 1998, p. 148.

360

BOLETIN DE PRIMERA ENSEÑANZA.

OBRAS QUE SE HALLAN DE VENTA EN LA LIBRERIA DE VICENTE DORCA.

EDICION ECONOMICA.

GEOGRAFIA

PARA NIÑOS,
DEMOSTRADA Y ADOORNADA CON 8 MAPAS Y 50 VIÑETAS,
POR
D. ESTÉBAN PALUZIE.

Comprende las nociones indispensables de física y astronomía, y la parte política, con los siguientes mapas arreglados al meridiano de Madrid: *Mapa de los mares; Mundo; Europa; Asia; Africa; América septentrional; América meridional; Oceanía; España; y altura de las montañas de la tierra.*

Un t. en 8.º de 48 páginas, cartóné, 5 rs. ejemplar.

LECCIONES

ENTRESACADAS DE LA

SAGRADA BIBLIA

ILUSTRADAS CON 96 VIÑETAS,

POR
D. ESTÉBAN PALUZIE Y CANTALUZELLA.

Comprende desde la creación del mundo hasta la venida del Espíritu Santo, y al final un resumen dialogado para los niños en 16 páginas y 98 preguntas. Con la aprobación de la Autoridad eclesiástica. Consta de 116 páginas, en un tomo en 8.º, 6 reales ejemplar, cartóné, con lomo de percalina dorada.

LEYENDAS CATÓLICAS

POR

D. BALDOMERO MEDIANO Y RUIZ.

Obra declarada de texto por R. O. de 3 de Noviembre de 1880.

APROBADA POR LA AUTORIDAD ECLESIASTICA.

Este libro forma un t. de 160 pág. en 8.º, y se vende encuadernado en cartóné a 1 peseta ejemplar.

HISTORIA

DE

NUESTRO SR. JESUCRISTO

ilustrada con 1 lámina y 48 viñetas,

POR
D. ESTÉBAN PALUZIE.

Con la aprobación de la autoridad eclesiástica. 4 reales ejemplar en percalina, con plancha dorada en la cubierta.

NUEVAS PUBLICACIONES.

CALENDARI DEL PAGÉS

PER L' ANY 1882

publicat per lo

INSTITUT AGRICOLA CATALA DE SANT ISIDRO.

1 tomo en 8.º a 10 cuartos.

GERONA

EN LA

REVOLUCION DE 1640.

Noticias y documentos inéditos, por D. Celestino Pujol y Camps. Obra laureada por la Asociación Literaria de Gerona en el Certamen de 1880. 1 t. 4.º 10 rs.

ESTUDIO

de las

MONEDAS DE EMPURIAS Y RHODE

CON SUS IMITACIONES,

por

D. Celestino Pujol y Camps.

1 tomo en 4.º mr. con láminas, 80 reales.

DERECHO GÓTICO-CATUVAL.

Libro indispensable antes de la Boda, en la Boda, y sobre todo después de la Boda, por Constantino Gil.

1 tomo en 8.º 12 reales.

MEMORIA

acerca del

MOSAICO ROMANO

descubierto en el año 1876 en la heredad llamada Torre de Bell-lloch, situada en el llano de Gerona.

1 tomo en 4.º con un gran plano, a 16 reales.

NOTICIA HISTÓRICA Y ARQUEOLÓGICA

de la

ANTIGUA CIUDAD DE EMPORION

por

D. Joaquín Botet y Sisó.

Premiada por la Real Academia de la Historia en el concurso de 1876. 1 t. 4.º mr. con láminas, a 20 rs.

Gerona: Imp. y Librería de V. Dorca.—1881.

Durant el darrer terç del segle XIX es produí una veritable explosió cultural a la ciutat de Girona, amb l'aparició d'un nombrós grup d'erudits atrets pel conreu de les arts, en especial la història, els quals s'agruparen entorn de la *Asociación Literaria* i la *Revista de Gerona*. En la imatge podem observar la propaganda que feia la llibreria i impremta de Vicenç Dorca l'any 1881 de les obres que tenia a la venda, entre les quals s'hi destaquen dues de Celestí Pujol.

Revista de Ciencias Históricas, que dirigia a Barcelona Salvador Sanpere i Miquel (1840-1915) i s'imprimia en els tallers Dorca a Girona, entre els quals cal destacar l'article que dedicà a detallar la troballa d'un conjunt de monedes dels inicis de la intervenció romana a la Península, l'anomenat Tresor de Segueró,⁸⁴ per haver-se localitzat prop d'aquest lloc de l'Alta Garrotxa. De fet, cal destacar-lo perquè resulta d'un gran interès pels investigadors interessants en l'origen de l'arqueologia com a ciència, atès que s'hi descriu la situació de total desprotecció que patien els objectes arqueològics per aquestes dates en no existir cap normativa que els protegís i limités l'acció dels privats.⁸⁵ En aquest cas concret, per tal de rescatar-les i evitar que fossin fosses, com es feia habitualment, Celestí Pujol hagué d'adquirir-les pagant de la seva butxaca, tal com es pot observar en el següent paràgraf:

Logrado mi objeto, fui a visitar algunas casas de reventa (a Figueras), hallando cuatro emporitanas de última época en poder del Sr. Riudaura, quien me significó que recientemente las había comprado a un labriego. Estuve después en la platería del señor Lluch, que a su vez me mostró 30 emporitanas también de última época, manifestándome al propio tiempo que las acababa de adquirir de un menestral.⁸⁶

Sens dubte, en aquest aspecte, Pujol sempre fou un pragmàtic atès que, en ser evident que la normativa legal no protegia el patrimoni, considerava que la millor opció era que els patriotes cultes compressin les monedes i objectes històrics per evitar la seva sortida del país. I així ho havia exposat obertament en l'obra *Estudio de las monedas de Empurias y Rhode con sus imitaciones*, que ja hem esmentat, on afirmava que l'actuació dels col·leccionistes privats no era només positiva per a la conservació de les restes descobertes, sinó que precisament que n'hi hagués hagut pocs a la província de Girona havia estat

⁸⁴ VILLARONGA, Leandre. *Les dracmes emporitanes de principi del segle II aC*, Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Numismàtics & Institut d'Estudis Catalans, 2002m o, 62.

⁸⁵ Per una visió general d'aquesta problemàtica, vegeu: YÁÑEZ VEGA, Ana; LAVÍN BERDONCES, Aana Carmen. "La legislación española en materia de Arqueología hasta 1912: análisis y evolución en su contexto", *Patrimonio Cultural y Derecho*, núm. 3 (1999), p. 123- 145.

⁸⁶ PUJOL i CAMPS, Celestí. "El tesoro de Segueró", *Revista de Ciencias Históricas*, Vol. III (1891), p. 142-163.

una de les principals causes de la destrucció de bona part de les troballes que oferia el jaciment d'Empúries.⁸⁷

Curiosament, malgrat els seus coneixements arqueològics, bàsicament empírics, i d'haver estat un dels primers vocal de la Comissió de Monuments de Girona que visità la masia de Can Pau Virol –l'altre fou Enric Claudi Girbal–, on constata l'existència de restes romanes l'any 1872; i haver participat, l'any 1876, en la descoberta oficial allà mateix d'un conjunt de mosaics romans de gran interès,⁸⁸ no formà part del grup de ponents que redactaren la memòria de la descoberta, que fou la publicació més important editada al segle XIX per l'esmentada Comissió.⁸⁹

NINGÚ NO ÉS PROFETA A LA SEVA TERRA: LA MARXA DE GIRONA

A la vista de les dades precedents, doncs, semblaria que Celestí Pujol hauria d'haver esdevingut un dels principals prohoms de la ciutat, tant en l'aspecte cultural com en el polític. En principi, els mèrits adquirits durant el tot just finit conflicte civil i el prestigi assolit en les activitats socials i culturals haurien d'haver estat una magnífica carta de presentació que li hauria d'haver obert de bat a bat les portes de l'ascens social i econòmic.

⁸⁷ "Las monedas de Empurias se encuentran principalmente en los arenales del término de San Martín de Ampurias. Hasta mediado este siglo grandes cantidades de bronce emporitanos y romanos halladas en dicho sitio, han sido destruidas por los veloneros de Figueras: la provincia de Gerona contaba con pocos coleccionistas inteligentes que salvaran estos recuerdos del pasado de una pérdida irreparable, llamándolos a su revisión con el poderoso incentivo de un buen precio. El que hoy se ofrece por las monedas de Empurias piedras grabadas y cualquiera otro objeto que se descubre entre los despojos de la ciudad, han creado algunos industriales que al rebuscar afanosos por el despoblado han casi agotado lo que guardaban las primeras capas de terreno". Vegeu: PUJOL i CAMPS, Celestino. *Estudio de las monedas de Empurias y Rhode con sus imitaciones*, Sevilla: Imp. y lit. De José Maria Ariza, 1878, p. 8.

⁸⁸ BUSCATÓ. *De l'antiquarisme a...*, p. 444 i següents.

⁸⁹ *Memòria acerca del mosaico romano descubierto en el presente año en la heredad llamada Torre de Bell-lloch, situada en el llano de esta ciudad*, Gerona: Imprenta de Vicente Dorca, 1876. Els ponents d'aquesta memòria foren: Josep Ametller i Vinyes, Joaquim Botet i Sisó, Enric Claudi Girbal i Josep Maria Pellicer i Pagès. Vegeu: RAMOS COBOS, Manuel. "Apuntes artístico-descriptivos de los monumentos y objetos artístico-arqueológicos existentes en Gerona desde la época romana hasta fines del siglo XVIII", *Certamen de la Asociación Literaria*, Gerona, 1898, p. 189. I també: REMESAL RODRÍGUEZ, José; AGUILERA MARTÍN, Antonio; PONS i PUJOL, Lluís. *Comisión de Antigüedades de la Real Academia de la Historia. Catalunya. Catàleg i índex*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2002, p. 89 (existeix una edició anterior, de l'any 2000, en castellà de la *Real Academia de la Historia*).

No obstant això, les coses anaren per d'altres viarany. Per exemple, pel que fa a la seva carrera a l'administració, després del seu pas pels jutjats gironins no tenim constància que tornés a ocupar cap més càrrec remunerat, potser pel fet que la situació política havia fet un tomb massa conservador, fins i tot per a ell. Alhora, sembla ser que el seu bufet d'advocat tampoc acabava de funcionar. L'únic èxit professional del qual tenim constància fou el nomenament, el mes de novembre de 1874, com advocat consultor de l'empresa constructora del ferrocarril de Girona a França. Tanmateix, cal no oblidar l'especial situació que vivien les companyies ferroviàries per aquestes dates, molt afectades per la guerra civil, la qual comportava una corrua de destruccions i despeses que quasi les dugueren a la ruïna. De fet, la línia fins a la frontera trigà força anys a bastir-se i no fou operativa fins a l'any 1878.⁹⁰ La situació personal de Celestí, doncs, no era tan falaguera com hom podria haver esperat i ens és descrita pel seu amic i biògraf Enric Claudi Girbal de la següent manera:

Con tales títulos, servicios y merecimientos podría creerse buenamente que nuestro paisano se había conquistado a la vez que la consideración especial de sus convecinos, una posición tan desahogada que alcanzase a las necesidades de él y de su familia; mas por desgracia en este país no suele concederse al verdadero mérito de los de casa lo que tan fácilmente se otorga a los extraños ya advenedizos. (...) Pujol, por tanto, ya fuese por desengaños recibidos, ya por malquerencias de que quizás no tuvo él la culpa vióse obligado a buscar más dilatados horizontes y atmósfera más propicia en que extender sus vuelos.⁹¹

A aquestes "malquerencias" esmentades per Girbal caldria afegir-hi una poc folgada situació econòmica, que se'ns fa evident pel fet que l'any 1880 es veié en la necessitat de posar a la venda la seva estimada collecció de monedes emporitanes, composta per més de tres-cents exemplars. La primera notícia la trobem en una instància presentada per diversos prohoms

⁹⁰ La línia fins a Figueres fou inaugurada l'any 1877 i fins a Port-Bou l'any següent. Vegeu: BERNILS, Josep Maria. "Cent anys de Ferrocarril a Figueres", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 12 (1977), p. 62 i 68. No obstant això, sembla ser que aquesta relació amb les companyies ferroviàries es mantingué, atès que a la premsa local de Girona del 1888 trobem una estranya notícia, que reproduïm a continuació: "Se encontraba ayer en esta ciudad D. Celestino Pujol, secretario particular del ex ministro de Ultramar D. Víctor Balaguer, y el ingeniero Jefe del Servicio de Material y Tracción de la línea Férrea del Norte, señor Barnoya", *La Lucha*, del 30/09/1888.

⁹¹ CLAUDI GIRBAL. "Necrología...", p. 19.

de Barcelona ciutat (Narcís Roca, Salvador Sanpere i Miquel, Joan Martorell, Pere Santaló i Pere Nanot), el mes de maig, en què demanaven a l'Ajuntament que n'adquirís la col·lecció per engruixir el museu que s'estava creant per encabir la col·lecció cedida, poc abans, per Francesc Martorell i Peña (1822-1878). Davant la petició el consistori demanà assessorament a l'*Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa* (fundada l'any 1877), per saber si pagava la pena fer-ho. Aquesta delegà l'actuació, en primer lloc en Josep Coll i Pujol,⁹² el 18 de juny, però en dimitir aquest per malaltia, el 15 d'agost, se'n féu càrrec Josep Puiggarí (1821-1903) historiador de l'art, arxiver del mateix Ajuntament i un dels principals impulsors de l'entitat. Aquest s'entrevistà ràpidament amb Celestí Pujol, que es mostrà favorable al tracte a canvi del pagament de 12.500 pessetes. Un cop informat l'Ajuntament acordà, el 23 de setembre, adquirir la col·lecció pel preu proposat per Pujol. L'acord preveia que el pagament es faria en cinc terminis, un cada dos mesos, el primer dels quals seria de 5.000 pessetes. Un cop informat, Celestí respongué amb una carta d'agraïment a l'Ajuntament de Barcelona, que transcrivim a continuació *in extenso* pel seu interès:

He recibido la atenta comunicación de V[uestra] E[xcelencia] de dos del actual que me traslada el acuerdo tomando en consistorio del 23 del p[roximo]p[asado] mes acerca [de] la adquisición de mi serie de monedas de Empurias para que haga entrega de ellas mediante las oportunas comprobaciones al distinguido arqueólogo D[on] José Puiggarí. Cumplido queda el encargo de V[uestra] E[xcelencia] y en mi poder el resguardo de la entrega que me ha espedido dicho S[eñor]; más noticiarla a V[uestra] E[xcelencia], cuando tantos poderosos acuden al mercado extranjero en busca de elevados precios, debo tener [el] orgullo de haber proporcionado a Cataluña la colección sin rival que junté para mis estudios y la contrariedad que me causaría verla separarse de los cuatro rarísimos ejemplares de Rhode que he llegado a reunir. Las series numismáticas de Empurias y Rosas son hermanas ya que fueron producto de la misma civilización helénica. Las dos colecciones, han vivido juntas en mi monetario y ambas vieron la luz pública en mi pobre libro. Hoy no me atrevo a divorciarlas y ya que pertenecen a VE las que fueron mis monedas de Empurias, al S[eñor] Puiggarí he entregado catalogadas la colección monetaria de Rosas griega que tengo la honra de regalar [sic] a ese Exc[elentísimo] Ayuntamiento junto con una especie inedita emporitana con el tipo del león que descubrí posteriormente a la redacción del catálogo. Dignese esa ilustrada

⁹² Probablement, es tracta del Germà de Joan Coll i Pujol (1842-1910), destacat membre de l'oligarquia barcelonina, futur alcalde de Barcelona i militant del partit conservador.

*Corporación en aceptar benévola la modesta dádiva que respetuosamente le ofrece el autor (catalán) de la numismática de Empurias y Rhode.*⁹³

Tot l'afer té un gran interès, tant perquè documenta com va ser adquirida la col·lecció de Celestí Pujol (per aquestes dates el pare encara era viu, en conseqüència cal pensar que es tracta únicament de la seva pròpia i no de la paterna) per l'Ajuntament de Barcelona, com pel fet que posa en evidència la seva precària situació econòmica. I d'això no hi pot haver cap mena de dubte, car és evident que un col·leccionista com ell mai s'hagués desfet d'allò que tant d'esforç li havia suposat si no era perquè s'hi veia obligat. I, a més, aquesta no és l'única venda que tenim documentada, atès que l'any següent, el 1881, també vengué al col·leccionista Josep Ferrer diverses antiguitats, majoritàriament ceràmiques.⁹⁴ A això, a més a més, cal afegir-hi que Celestí Pujol no es trobava gens a gust a Girona i en volia marxar tan aviat com li fos possible. Concretament, tenim constància d'això per un seguit de cartes que adreça a Víctor Balaguer, en les quals se li ofería repetidament com a col·laborador i li implorava ajut per marxar de Girona, i poder així assadollar el seu desig de recerca, atès que: "Aquí me consumo sin libros; sin comercio de ideas...".⁹⁵

Òbviament, aquests desitjos i comentaris, a primer cop d'ull, poden resultar sorprenents; però, clarament, els hem d'emmarcar dins el context en què es trobava immers el nostre protagonista. En primer lloc perquè, tal com hem vist, dins l'àmbit professional la seva situació no era falaguera i l'opció d'acollir-se a un càrrec administratiu a Girona ciutat no semblava accessible. Certament, Celestí n'havia ocupat alguns, però la majoria eren com a càrrec polític –que, al contrari que en l'actualitat, pocs guanys proporcionaven per aquestes dates– o dins de l'anomenada administració honorària, que no en

⁹³ Arxiu Municipal Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona (a partir d'ara AMA). Actes de l'Ajuntament. Exp. 62 (1880), Caixa 7C-7 (Intància de diversos prohoms a l'Ajuntament, del 12/05/1880; carta de l'Associació Artística i Arqueològica a l'Ajuntament del 18/06/1880 –al marge s'anota el canvi de delegat- Informe de Puiggari a l'Ajuntament, del 30/08/1880; dictamen de l'Ajuntament del 21/09/1880; carta de Celestí Pujol a l'Ajuntament del 4/10/1880). L'adquisició fou ben rebuda per la premsa de l'època, com es pot observar en el tractament que donà a la notícia el *Diari Català* de Valentí Almirall, del 24/09/1880.

⁹⁴ BASSEGODA, Bonaventura. *Col·leccionistes, col·leccions i museus. Episodis de la història del patrimoni artístic de Catalunya*, Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2007, p. 99.

⁹⁵ BMVB, Epistolari 1842-1884 (Cartes de Celestí Pujol a Víctor Balaguer del 10/02/1881, 05/05/1881 i 29/09/1881).

donava cap. A això, en segon lloc, calia afegir-hi que Girona per aquestes dates era una petita ciutat encara ancorada en el passat, on les infraestructures culturals eren escasses, de manera que devia semblar extremadament provinciana a algú que havia viscut a la *Villa y Corte*, amb la seva esponerosa vida cultural i social. Sens cap mena de dubte, Celestí s'havia implicat en la vida cultural de Girona per tal de donar-li una mínima activitat, i estava prou orgullós d'això com per definir-la en una de les primeres cartes que adreçà a Víctor Balaguer a l'*Asociación Literaria* com una "abreviada Athenas";⁹⁶ però una flor no feia estiu. De fet, anys després, la Girona de l'època fou descrita per Josep Pla amb uns termes gens falaguers: "...l'any vuitanta-cinc o noranta, Girona era encara una ciutat totalment levítica, en la qual dominaven gairebé exclusivament els canonges, les beates riques i els propietaris", de manera que poc atractiva devia ser per un home que havia vist un xic de món.⁹⁷ A més, i a tall de mera hipòtesi, no cal menystenir la pressió que pogué exercir la seva muller, crescuda i educada a la capital del regne a qui la vida gironina li devia semblar trista i grisa. Per tot això, no ens ha sorprendre gens que Celestí plantegés oberta i repetidament a Víctor Balaguer el seu desig de marxar i anar a viure, si era possible, a Madrid.

"DE MADRID AL CIELO": UN CATALÀ AL SANTUARI DE LES ESSÈNCIES PÀTRIES

Davant d'aquestes continuades peticions i, segurament, tenint en compte la relació que feia anys que els lligava i les capacitats evidents de Celestí, Víctor Balaguer finí per cridar-lo a Madrid on li aconseguí una plaça a l'administració, a la *Secretaría del Consejo de Instrucción Pública*, la presidència del qual ocupava. Ràpidament, Celestí féu les maletes, tancà el bufet d'advocat, i marxà a la capital a ocupar la plaça d'oficial de tercera en l'esmentat destí.⁹⁸ Paral·lelament, amb el seu càrrec administratiu n'ocupà d'altres de manera puntual, ja que l'any 1884 fou nomenat inspector de les

⁹⁶ BMVB, Epistolari 1842-1884 (Carta de Celestí Pujol a Víctor Balaguer del 23/10/1878).

⁹⁷ PLA, Josep. *Girona un llibre de records*, Barcelona: Edicions Destino, 1976, p. 55.

⁹⁸ Celestí ocupà aquesta plaça des de l'1 de desembre de 1882 fins al 28 de febrer de 1885, per ascendir a oficial de segona l'1 de març del 1885, on hi restà fins al 12 de juliol del 1887. Posteriorment, fou nomenat auxiliar de la classe de segona del Ministeri de Foment, càrrec que ocupà el 13 de juliol del 1887. Vegeu: BNC, Fons Pujol Sants, 1769-1888, Ms. 4421/5 (*Hoja de servicios* -impresa- 1890).

escoles de pàrvuls amb encàrrec de visitar les de la província de Tarragona⁹⁹ i Barcelona. L'any 1886 fou comissionat per la *Dirección General de Instrucción Pública* per examinar i dictaminar sobre una màquina d'encunyar monedes i medalles. El mateix any, el 20 d'abril, fou nomenat per l'*Academia de la Historia* per inventariar els documents històrics contemporanis adquirits pel Govern a l'historiador de les guerres carlines Antonio Pírala (1824-1903). Igualment, per les mateixes dates, ocupà el càrrec de cap del gabinet del ministre d'Ultramar –que era Víctor Balaguer–. El 1887 fou nomenat jurat de l'exposició general de Filipines i comissionat per la *Dirección General de Instrucción Pública* per examinar i taxar la col·lecció d'antiguitats dutes d'Egipte pel diplomàtic i col·leccionista català Eduard Toda (1855-1941),¹⁰⁰ conegut i amic de Balaguer, prèviament a la seva adquisició pel Govern. L'any 1888 fou vocal acadèmic en el tribunal d'oposició a les places d'ajudants de tercer grau del cos d'arxivers, bibliotecaris i antiquaris,¹⁰¹ i novament l'any següent, etc. Sens dubte, a primer cop d'ull, el *currículum* és impressionant i ens dóna la imatge d'un treballador incansable que mercès a les seves capacitats, diligència i esforç, ha anat progressant en l'administració pública. No obstant això, si hom observa més atentament quins càrrecs i quan els ocupà, és evident que devia més la seva situació professional a la protecció del seu patró que no pas a les seves capacitats, atès que la major part d'aquests càrrecs coincidiren amb moments en què Víctor Balaguer controlava els departaments on Celestí treballava.¹⁰² I això se'ns fa encara

⁹⁹ Amb tota seguretat fou mentre exercia aquest encàrrec que visità les tot just descobertes termes de Calafell, de les quals deixà una interessant descripció. Vegeu: PUJOL i CAMPS, Celestí. “La costa de la llergecia y las thermas de Calafell”, *BRAH*, volum. VI (1885), p. 163-181. Recentment, el tema ha estat també tractat, amb la reproducció de l'esmentat text, a: REVILLA, Víctor; SANTACANA, Joan. *Cacics, indians i propietaris. Calafell al segle XIX*, Calafell: Ajuntament de Calafell, 2002, p. 92 i següents.

¹⁰⁰ COMAS i GÜELL, Montserrat. *Víctor Balaguer i la identitat col·lectiva*, Catarroja: Editorial Afers, 2008, p. 207 i següents.

¹⁰¹ Aquests, majoritàriament –no era l'única via d'accés–, es formaven a la *Escuela Superior de Diplomática* única institució d'ensenyament relacionada amb el conreu de la història creada per l'Estat per formar els seus propis experts en arxivística i diplomàtica, bàsicament, per conservar i fer ús de la documentació expropiada als monestirs als inicis de la revolució liberal a Espanya. És crea l'any 1856 i estigué en funcionament fins al 1900. Sobre aquest tema vegeu: MEDEROS MARTÍN. “Anàlisis de una...”, p. 170 i següents.

¹⁰² De fet, aquesta dependència era reconeguda en privat pel seu propi pare, Joaquim, que no se n'estava d'expressar el seu agraïment a Balaguer per l'ajut que donava a l'ascens social del seu fill. Vegeu: GRAELLS i FABREGAT. *Dactyliothecae...*, p. 160.

Retrat de maduresa de l'escriptor, poeta i polític Víctor Balaguer i Cirera (1824-1901). Aquest prohoms fou el principal protector de Celestí Pujol i l'apadrinà per retornar a Madrid, on li aconseguí un càrrec a l'administració, i entrar a la *Real Academia de la Historia*. A canvi, Celestí Pujol fou el seu secretari personal des de principis de la dècada de 1880 fins a la seva mort, ocorreguda a finals de 1891.

més evident quan, per d'altres fonts, constatem que la seva professionalitat com a "funcionari" deixava un xic a desitjar. Concretament, tenim un seguit de cartes adreçades a Balaguer per Félix Díez, un dels seus homes a Madrid, en què li exposava la manca de seriositat en el treball de Pujol que, tot sovint, faltava a la feina a causa de la seva bogeria pels arxius i, fins i tot, posava les seves investigacions per davant de les seves obligacions familiars.¹⁰³ Víctor

¹⁰³ BMVB, Epistolari 1842-1884 (Cartes de Félix Díaz a Víctor Balaguer del 12/09/1884 i 14/09/1884).

Balaguer, però, no sembla que es preocupés gaire per aquests fets i mantingué la seva plena confiança en Celestí, fins al punt de convertir-lo, com ja s'ha esmentat, en el seu secretari personal; ahora que li encarregava nombroses feines d'organització d'actes, ordenació i catalogació d'escrits i documents i, fins i tot, de recerca documental.¹⁰⁴ Per exemple, tenim constància que fou l'encarregat d'organitzar-li la visita que va fer a Girona el setembre del 1882, dins del marc d'una gira propagandística que Balaguer emprengué arreu de Catalunya, que inclogué una visita al Museu Provincial –en bona part una creació del pare de Celestí, Joaquim Pujol–, la qual fou descrita amb els següents termes per la *Revista de Gerona*:

*Durante la estancia en esta capital del Exc[elentis]mo Señor D[on] Víctor Balaguer, invitado previamente por la Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos hizo una visita al Museo de Antigüedades y Bellas Artes de la provincia, de cuyo brillante estado quedó por demás complacido, manifestando a los individuos de aquella que en la primera sesión de la Real Academia de la Historia a que concurríese, daría cuenta de la grata impresión que le había producido la visita y de los laudable esfuerzos de la corporación en pro de un establecimiento que el S[eñor] Balaguer calificó de gloria catalana con su respetable firma, al inaugurar el álbum del establecimiento, aprovechando tan oportuna ocasión, y atendiendo a que tan ilustre personaje era el primer Ministro de Fomento, siquiera cesante, que visitaba aquel Centro artístico-arqueológico.*¹⁰⁵

Igualment, actuà com a mitjancer per aconseguir, amb més o menys èxit, que les candidatures patrocinades pel seu protector aconseguissin la victòria en les eleccions a la demarcació gironina.¹⁰⁶ També s'encarregà de la confecció de *l'Índice general alfabético de los asuntos más notables contenidos en la obra los trovadores* (de Víctor Balaguer) editada a Madrid l'any 1883. O de la recerca documental per preparar els discursos que el seu patró havia de

¹⁰⁴ COMAS i GÜELL, Montserrat. *La biblioteca Museu Balaguer, un projecte nacional català*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, p. 190 i 1991.

¹⁰⁵ PALOMAS. "Diputat revolucionari...", p. 175. *La Lucha*, del 22/09/1882. *Revista de Gerona*, núm. VI (1882), p. 291.

¹⁰⁶ BMVB, Epistolari 1842-1884 (Carta de Celestí a Víctor Balaguer del 25/04/1884, en ella es mostra preocupat per les eleccions a Girona i exposa que demanaria al seu pare que sortís a aconseguir vots favorables).

fer a Corts.¹⁰⁷ Aquestes recerques, però, no sempre foren profitoses, atès que tenim constància que fracassà en la recollida de dades documentals sobre l'explorador català Ali-Bey, possiblement perquè el tema li quedava molt lluny dels seus interessos historiogràfics.¹⁰⁸ I, finalment, quan fou necessari, l'acollí a les propietats familiars, com així succeí l'any 1885, quan el diari *La Lucha* informà els gironins que: “Encuéntrase veraneando y dedicado a la terminación de algunos importantes trabajos literarios, en la finca que posee en Fornells nuestro querido amigo don Celestino Pujol...”¹⁰⁹

A la vista d'aquestes dades, és evident que Víctor Balaguer no estava gens preocupat per l'actuació com a “funcionari” del nostre biografiat, ans al contrari, allò que li interessava eren les seves habilitats com a secretari privat.¹¹⁰ A la pràctica, Balaguer, d'igual manera que feien la totalitat de polítics de l'època, va utilitzar sovint la seva influència per repartir càrrecs i honors entre fidels, amics i coneguts.¹¹¹ Per entendre aquest fet, cal tenir ben presents les greus mancances estructurals i d'organització que patí l'administració pública a Espanya al llarg de tot aquest període. Bàsicament, el principal problema era que tots els funcionaris i càrrecs tècnics vivien en una situació de precarietat permanent, atès que els seus llocs de treball eren vistos com una forma de premiar els seguidors propis i d'assegurar fidelitats, de manera que no hi havia una clara línia de separació entre la funció pública i l'activitat política. En aquest context, doncs, el funcionari podia ser nomenat amb enorme facilitat, com li passà a Celestí; però alhora també remogut amb la mateixa rapidesa, de manera discrecional i, fins i tot, arbitrària.¹¹² És a dir, qualsevol canvi en el govern (nacional, provincial o

¹⁰⁷ BMVB, Epistolari 1842-1884 (Carta de Celestí a Víctor Balaguer del 04/05/1883, on li comunica que amb Fèlix Díez han buscat dades documentals pel seu proper discurs a Corts).

¹⁰⁸ BMVB, Epistolari 1842-1884 (Carta de Celestí a Víctor Balaguer del 27/08/1883, 02/04/1884 i 15/04/1884).

¹⁰⁹ *La Lucha*, del 16/08/1885.

¹¹⁰ No obstant això, no hem de veure a Celestí com un simple *aparaxic* malbaratador dels recursos públics. De fet, tenim constància que, en alguna ocasió, malgrat tenir l'oportunitat de treure'n profit ho refusà, atès que no veia amb bons ulls aquesta mena d'accions. Per exemple, a l'octubre de l'any 1884, quan se li oferí anar a la inauguració de la biblioteca-museu Balaguer de Vilanova i la Geltrú, amb càrrec al diner públic, s'hi resistí perquè no ho trobava gens correcte. Vegeu: BMVB, Epistolari 1842-1884 (Carta de Celestí Pujo a Víctor Balaguer del 16/10/1884).

¹¹¹ COMAS. *Víctor Balaguer...*, p. 108, 109 i 110.

¹¹² CARRASCO CANALS, Carlos. *La burocracia en la España del siglo XIX*, Madrid: Instituto de Estudios de Administración Local, 1975, p. 388 i 389.

local) podia comportar la seva destitució, passant a ésser *cesantes* –una mena de jubilació amb rebaixa de la major part del sou–; i la seva substitució per altres funcionaris més fidels als nous equips dirigents –situació que ha estat magníficament descrita per Benito Pérez Galdós a la seva novel·la *Miau*–. De fet, al llarg de la seva carrera administrativa Celestí Pujol visqué aquestes vicissituds habituals annexes a la funció pública, ara sent afavorit amb un càrrec, adés perdent els beneficis professionals i econòmics de què gaudia mercès a un nomenament precedent.¹¹³

Mostra clara que la tasca feta per Celestí era ben vista pel seu principal valedor, Víctor Balaguer, fou que aquest l'apadrinà en la seva entrada com a membre numerari de la *Real Academia de la Historia*. Aquest ens, des de la reforma de l'any 1847,¹¹⁴ havia renovat el seu prestigi i influència, en bona part mercès al fet d'haver esdevingut el principal puntal legitimador -històricament parlant- de les elits liberals conservadores que controlaven l'Estat espanyol; la qual cosa s'havia vist afermada a partir de la 1a Restauració Borbònica quan Cánovas del Castillo, factòtum de l'esmentat procés, arribà a assolir la presidència de la citada entitat l'any 1882.¹¹⁵ A més, aquest caràcter propagandístic i legitimador de l'entitat es veia reforçat perquè els encarregats d'executar l'esmentada tasca no eren professionals de la història, sinó majoritàriament erudits amb escassa formació tècnica i escriptors que hi accedien més per les seves influències i coneixences personals que no pas per mèrits acadèmics.¹¹⁶ Això es feia encara més evident per la manera com

¹¹³ Per exemple, el diari *La Lucha* del 25/02/1881 informava que havia estat cessat del seu càrrec al Ministeri de Foment; però degué ser breument, atès que no apareix en la seva fulla de Serveis. Igualment, el 14 de juny de 1888, coincidint amb la fi del ministeri de Balaguer a Ultramar, cessà automàticament en la percepció de 1.500 pessetes que rebia com a encarregat del gabinet particular d'aquest ministre. Vegeu: BNC, Fons Pujol Sants, 1769-1888, Ms. 4421/5 (Ofici del Ministeri d'Ultramar, sense signar, a Celestí Pujol, del 14/06/1888).

¹¹⁴ Les contínues crisis que havia patit el país des de principis del segle XVIII havien repercutit en la incorporació, que havia vist reduir-se el nombre dels seus membres i afeblir-se les seves competències que, *de facto*, eren envaïdes per d'altres entitats, com les comissions de monuments o l'Acadèmia d'Arqueologia, alhora que es reduïen els seus recursos econòmics. Vegeu: *Gaceta de Madrid* (a partir d'ara GM), del 28/02/1847. ALMAGRO-GORBEA, Martín. "La Real Academia de la Historia, una institució al servici de la arqueologia espanyola", *Pioneros de la arqueología en Espanya. Del siglo XVI a 1912*, Alcalá de Henares: Museo Arqueológico Regional, 2004, p. 58.

¹¹⁵ WULFF, Fernando. *Las esencias patrias. Historiografía e historia antigua en la construcción de la identidad española (siglos XVI-XX)*, Barcelona: Crítica, 2003, p. 134.

¹¹⁶ PEIRÓ. *Los guardines de la...*, p. 34. I també: MEDEROS MARTÍN. "Anàlisi de una decadència. La arqueología... II (2), p. 169 i 171.

s'accedia a la *Academia de la Historia*, atès que era per cooptació i se n'excloïa a tots aquells que políticament militaven als extrems del sistema, ja fossin republicans o carlins.¹¹⁷

Celestí des de la seva estada a Madrid a l'època d'estudiant on, com ja s'ha esmentat, havia freqüentat el *Gabinete de Antigüedades de la Academia de la Historia* i pel fet de ser-ne corresponent provincial, havia mantingut una forta vinculació amb la institució tant en l'àmbit oficial (com a secretari de la Comissió de Monuments era l'encarregat de comunicar-s'hi), com en el privat amb membres destacats de l'ens, com ho era el mateix Balaguer (nomenat acadèmic l'any 1875). Lògicament, doncs, un cop tingué decidit que volia traslladar-se a la capital tractà de refermar aquests lligams, inicialment mitjançant la tramesa de còpia dels seus principals treballs. Per exemple, el novembre de 1881, poc abans d'anar a residir a la capital, envià un exemplar de la segona edició –la primera fou el volum del *Certamen*– del seu treball sobre Girona i la revolució de 1640 i, alhora, aprofità l'avinentsa per sol·licitar el consell de la institució sobre aquest tema d'investigació, ja que tenia intenció d'aprofundir-hi en posteriors investigacions.¹¹⁸ I, un cop ja instal·lat, refeu l'operació pujant les apostes, trametent diversos exemplars del seu *Nomenclátor*, per ser repartits entre els acadèmics i la biblioteca de l'entitat.¹¹⁹ A més, combinà aquesta tàctica amb la publicació de diversos articles en el *Boletín* de l'acadèmia, que des de l'any 1877 era el seu òrgan de divulgació oficial.¹²⁰

Ràpidament, aquestes actuacions es veieren coronades per l'èxit, puix que Pujol fou proposat com a membre numerari de la *Real Academia de la*

¹¹⁷ Entre 1875 i 1890 es nomenaren 13 membres, 10 conservadors i tres liberals: Víctor Balaguer, Antonio Romero Ortiz i Celestí Pujol. Vegeu: PELLESTRANDI. *Un discour...*, p. 129 i 130.

¹¹⁸ "(...) me favoreciera con su crítica para servirme de valioso aviso en la redacción de otra obra que preparo sobre el mismo tema, estudiando en los archivos el renombrado alzamiento catalán del cual la historia no ha dicho aun una última y sincera palabra". Vegeu: ARAH. Secretaria, Expedient Celestí Pujol (ofici de Celestí Pujol al director de la RAH, del 6/11/1881).

¹¹⁹ ARAH. Secretaria, Expedient Celestí Pujol (ofici de Celestí Pujol al director de la RAH, del 15/06/1883).

¹²⁰ En concret, l'any 1883 hi publicà "Monedas inéditas de tipo ibérico", *BRAH*, vol. III, p. 67-77. L'any següent publicà dos petits treballs, també temàtica numismàtica: "Monedas de la Ilergecia" *BRAH*, vol. IV, p. 159 i 166; i "Monedas ibéricas" (aquest per fascicles), vol. IV, p. 320-329; i volum V, p. 22-31, 346-353. I, el 1885, quan ja estava en tràmit el seu accés a l'Acadèmia com a numerari, tres més: "La costa de la Ilergecia y las thermas de Calafell", volum VI (1885), p. 163-181, "Monedas ibéricas", vol. VI, p. 336-340 i "Monedas autónomas de Segisa", vol. VII, p. 30-40. Sobre el *Boletín* vegeu: MEDEROS MARTÍN. "Análisis de una decadencia. La arqueología... II (2). p. 164.

Historia el dia 1 de maig del 1885 pels acadèmics Vicente de la Fuente y Condón (1817-1889), Marcelino Menendez y Pelayo (1856-1912) y Francisco Codera y Zaidín (1836-1917) per substituir a Fernando Corradi (1808-1885) –que havia estat bàsicament un polític i literat, no un historiador tal com avui l’entendem–, recentment traspassat. La proposta va ser aprovada en la sessió del 8 del mateix mes i comunicada a l’interessat el dia següent.¹²¹ Celestí, ple d’orgull, comunicà el nomenament al seu pare amb el següents termes: “Querido papa: anoche la R[ea] Academia de la Historia procedió a cubrir la vacante de académico de número que al morir dejo D[on] J. Corradi, medalla nº 29. Asistieron 21 académicos y obtuve 21 bolas blancas. El triunfo ha sido señaladísimo. No he tenido carta ninguna de U[sted], porqué razón”. Malauradament, mai obtingué resposta a aquesta missiva, atès que Joaquim Pujol i Santo morí pocs dies després, el 15, això sí després de ser informat de l’èxit del seu fill. Aquest fet retardà l’acceptació del càrrec, atès que el nou numerari hagué de marxar amb rapidesa a Girona per assistir a l’enterro patern.¹²² L’impacte de la mort del pare fou terrible per Celestí, que se’n dolgué profundament en una carta que adreça a Joan Oliva i Milà (1858-1911), bibliotecari del museu Balaguer a Vilanova i la Geltrú, en agraïment a un anterior escrit de condol:

*Perdí a mi madre y me acaba de dejar mi padre para siempre. Soy ya el más viejo de la familia y lleno estoy de penas al ver mi casa sin los seres a quienes tanto he querido. Todo lo abandoné y aquí me vine. Pero tengo hijos y por ellos volveré a mi tierra a últimos de este mes iré regularmente a Villanueva en busca de D. Víctor de Antonio y llevármelos a mi solitaria quinta de Fornells para que me hagan el favor de hacerme compañía”.*¹²³

Un cop nomenat, i d’acord amb la normativa vigent, el nou membre de la *Real Academia*, teòricament, tenia dos mesos per presentar un discurs; tot i que la cosa es podia allargar, com succeí en el cas de Celestí, que el presentà el mes de febrer de l’any següent. Un cop rebut aquest per la institució es nomenava una comissió perquè l’acceptés i, si no hi havia cap entrebanc,

¹²¹ ARAH. Secretaria, Expedient de Celestí Pujol (proposta de nomenament, del 1/05/1885; carta de la RAH a Celestí, en què li comunica el nomenament, del 9/05/1885 i carta de Celestí al director de la RAH excusant el retard en respondre).

¹²² BUSCATÓ. “Apunts per a una biografia...”, p. 304. I també: *La Lucha*, del 18/05/1885.

¹²³ BMVB, Epistolari de Joan Oliva 1879-1907 (Carta de Celestí Pujol a Joan Oliva del 05/06/1885). Segurament, cal relacionar aquest fet amb l’estada que, anteriorment, hem vist que féu Víctor Balaguer a la propietat que Celestí tenia a Fornells.

s'imprimia i s'acordava el dia perquè el nou numerari el llegís en pública assemblea (en el cas de Celestí el plàcet fou donat el 19 de març).¹²⁴ En la lectura d'aquests discursos era, i és, també tradicional que un membre de l'esmentada acadèmia faci una contesta al discurs, que *de facto* és una lloa a la trajectòria i obra de l'autor. En el cas que ens ocupa el numerari nomenat fou Víctor Balaguer, el protector de Celestí. El discurs, finalment, tingué lloc el diumenge 18 d'abril a la una de la tarda i, fins i tot, meresqué ser anunciat el dia anterior i glossat el posterior a la *Gaceta de Madrid*.¹²⁵

Pel que fa al tema, Celestí optà per tractar novament la revolta catalana de 1640 i defugí entrar en temes arqueològics; tot i que per formació i bagatge intel·lectual aquesta hagués estat l'opció més lògica, com demostra el fet que es presentés davant dels acadèmics com a un "modestísimo arqueólogo".¹²⁶ Conscient d'aquesta contradicció Celestí justificava la decisió argumentant que l'aridesa i complexitat del tema numismàtic, en concret l'estudi del numerari ibèric –que era el punt al qual havia dedicat més esforços els darrers anys– el feien inapropiat per a un discurs acadèmic. En canvi, la història moderna era molt més propícia, més encara quan ell havia investigat àmpliament en els arxius catalans i rossellonesos sobre la Guerra dels Segadors. Quant al contingut del treball, aquest és un estudi crític sobre l'obra que el literat portuguès Francisco Manuel de Melo (1608-1666) havia dedicat l'esmentat conflicte, que fins a llavors havia gaudit de força predicament com a font documental. Celestí demostra el seu caràcter partidista i poc exacte, atès que l'autor hi variava els fets segons la seva conveniència. Fins i tot, arriba al punt d'afirmar que: "La obra de Melo no es una historia: es la manifestación de una idea política hábilmente desarrollada en ese guardajoyas que se

¹²⁴ ARAH. Secretaria, Expedient de Celestí Pujol (carta de Celestí Pujol al Director de la RAH, del 26/02/1886 i minuta del censor donant l'aprovat, del 19/03/1886).

¹²⁵ *Gaceta de Madrid* (a partir d'ara *GM*) del 17/04/1886 i del 19/04/1886. De fet, en el segon, fins i tot, es definí la relació entre Celestí i Pujol i Víctor Balaguer com a: "padrino y apadrinado".

¹²⁶ El concepte de què és un arqueòleg era molt diferent a mitjan segle XIX que en l'actualitat. En realitat, per aquestes dates definia a una persona, amb bona formació clàssica, interessat en la recollecció i estudi d'objectes antics com: monedes, inscripcions, objectes arqueològics, etc; tot i que s'anava professionalitzant amb rapidesa. Vegeu: DYSON, Stephen L. *En busca del pasado clásico. Una historia de la arqueología del mundo grecolatino en los siglos XIX i XX*, Barcelona: Ariel (2006), p. 116. I, pel cas espanyol, vegeu també: BERLANGA PALOMO, Maria José. "Algunas referencias sobre el concepto de arqueología en España en el siglo XIX", *Gerión*, núm. 21 (2003), p. 385 i següents.

llama *Movimiento, guerra y separación de Cataluña*".¹²⁷ Pel que fa a l'estructura interna del treball, el fet que el discurs pròpiament dit no ocupi més que una tercera part del text, mentre que la resta són notes explicatives i fonts documentals transcrites, ens mostren novament el positivisme de Celestí Pujol. Caràcter que curiosament es contraposa, sense entrar en conflicte, amb la breu contesta de Balaguer, que accepta la crítica però, com a bon romàntic, defensà les qualitats literàries de l'obra de Melo malgrat les seves mancances històriques:

Y continuaré deleitándome en su lectura: y proseguiré enardeciendo mi vieja sangre con el mismo entusiasmo de otros días; y tornaré a leer aquellas páginas escritas en prosa vigorosa y robusta, como de mano avezada a empuñar a un tiempo espada y pluma; y aprenderé de memoria aquellos párrafos tan esculturales y tan bellos, que de seguro no pasaron a la imprenta sin antes recibir la última caricia del cincel y de la pluma; y me inspiraré, buscando provechosos ejemplos, en las páginas de aquella obra admirable; y estudiaré, por fin, y comentaré los sucesos que nos narra, aun a trueque de decir en voz muy baja: -Ya sé que todo esto no es verdad, pero lo creo.

Malgrat que algun autor ha definit Pujol com a un historiador totalment espanyolista sense cap traça del doble patriotisme,¹²⁸ s'ha de destacar que l'elecció d'aquest tema històric pel seu discurs d'entrada a l'*Academia de la Historia* nega aquest fet. Ans al contrari, el situa clarament en la línia seguida per Balaguer i d'altres historiadors liberals catalans que pretenien integrar la història catalana dins de l'Espanyola, d'on havia estat foragitada per la historiografia d'arrel castellana que li atribuïa un caràcter provincial i subsidiari.¹²⁹ A la pràctica, al llarg de tot el discurs es manté l'equilibri que ja seguí en el seu anterior treball sobre els orígens de la Guerra dels Segadors a Girona. Únicament, hi detectem una major justificació de les accions de la soldadesca dels terços i una crítica més dura cap a l'actuació, sovint manca d'acció, de les autoritats barcelonines; no així en el de les

¹²⁷ PUJOL i CAMPS, Celestino. *Melo y la revolución de Cataluña en 1640. Discursos leídos ante la Real Academia de la Historia en la recepción pública de D. Celestino Pujol y Camps*, Madrid: Imprenta y fundición de Manuel Tello, 1886, p. 5 i 37.

¹²⁸ SERRA i PUIG, Eva. "La historiografia catalana: del segle XIX a la segona República", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. XIX (2008), p. 253.

¹²⁹ GRAU i FERNÁNDEZ, Ramon. "Les coordenades historiogràfiques de Víctor Balaguer", *Victor Balaguer i el seu temps*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, p. 62 i següents. I també: COMAS. *Victor Balaguer...*, p. 62 i 63.

Gravat aparegut en la revista *La ilustración española y americana* on s'observa un vas metàl·lic d'origen àrab que fou adquirit per Celestí Pujol per a la seva col·lecció d'antiguitats. Malauradament, desconeixem que se'n féu a la seva mort.

gironines, que justifica i defensa. Aquest posicionament és lògic si tenim present que el treball anava adreçat a un públic majoritàriament madrileny, que desconeixia i menyspreava tota història que no fos d'arrel castellana, alhora que repudiava qualsevol fet que anés contra la unitat nacional. I, sens dubte, per molts ets i uts que li posem, la revolta catalana de 1640 anava contra aquesta suposada unitat. De l'atenta lectura del treball hem de concloure, doncs, que Celestí hi manté l'objectivitat i mai adoptà posicions explícitament anticatalanes, com s'ha dit. A la pràctica, això és lògic, atès que aquest hagués estat un posicionament públic impensable per a algú

que era apadrinat per Víctor Balaguer, que durant força anys havia estat el màxim representant dels interessos catalans a Madrid; una altra cosa és que en privat el nostre protagonista prengué uns posicionaments polítics més radicals.¹³⁰ Amb aquest ingrés, doncs, Celestí Pujol havia finalment assolit una posició honorable, que li permetia albirar el futur amb tranquil·litat, com es pot observar en la descripció que en féu el seu amic i biògraf Enric Claudi i Girbal:

¡Cómo llenó de legítimo orgullo y placer inefable este suceso a nuestro compatriota!... A la vista tenemos las cartas en que nos participaba entusiasmado estos y otros medros y crecimientos morales y materiales, con los que naturalmente se avivaron su amor y entusiasmo literario, nueva espuela que le estimulaba a proseguir sus jamás interrumpidas tareas oficiales y particulares.

I, certament, tenia raó, atès que, intel·lectualment parlant, aquests foren els anys més productius de Celestí Pujol. Per exemple, fins i tot abans de ser oficialment numerari de l'*Academia de la Historia*, el 13 de gener de l'any 1886, fou nomenat membre de la comissió creada pel Congrés dels Diputats per continuar amb la publicació de les Actes de les Corts de Castella. I, en concret, fou autor de l'índex raonat de les matèries que contenien els volums del XII al XVI; publicades en el volum XVII, que el mateix Celestí considerava com un dels seus millors treballs.¹³¹ També es dedicava a donar a conèixer, dins del *Memorial Histórico Español*, veritable col·lecció diplomàtica que publicava la *Real Academia de la Historia*, la crònica del barceloní Miquel de Parets, titulada *De los muchos sucesos dignos de memoria que han ocurrido en Barcelona y otros lugares de Cataluña. Crónica escrita por Miguel de Parets entre los años 1626 a 1660*. A aquesta, a més, hi afegí nombrosos documents inèdits procedents, majoritàriament, dels arxius de Girona, Barcelona i Lleida, que n'augmentava l'interès pels estudiosos de la Guerra dels Segadors i en fa una obra encara bàsica. Aquesta fou editada en els volums XX i XXV de l'esmentada col·lecció, durant els anys 1888 i 1893. Malauradament, Pujol no la veié acabada i fou

¹³⁰ SERRA i PUIG, Eva. "La pàtria contra el rei", *Profesor Joaquim Molas. Memoria, escritura, història* (volum II), Barcelona Universitat de Barcelona, 2003, p. 986.

¹³¹ En aquest punt les fonts divergeixen. Segons el mateix Pujol havia participat en l'edició del Xè al XVIIè, en col·laboració amb Anastasio Morlesin. Vegeu: Ms. 4421/5 (*Hoja de servicios* –impresa- 1890). En canvi, segons Claudi Girbal, fou del XIIè al XVIIè. Vegeu: CLAUDI GIRBAL, "Necrologia...", p. 20.

finalitzada per Manuel Danvila (1830-1906), que s'encarregà de l'edició dels dos darrers, amb la documentació complementària recopilada per Pujol. A tall anecdòtic, cal esmentar que el primer fou signat per Celestí Pujol i Víctor Balaguer, malgrat que no tenim constància que aquest segon tingués una participació activa en la seva redacció.¹³² D'entre el conjunt cal destacar la nota preliminar al segon volum, editat l'any següent, titulada *Secretas inteligencias entre Cataluña y Francia*,¹³³ on exposava que els contactes entre les autoritats catalanes i franceses havien precedit a la revolta de juny de 1640. Alhora, com no podia ser d'una altra manera, continuà la publicació de treballs dins del *Boletín* de l'Acadèmia, entre els quals cal destacar-ne un sobre l'epigrafia numismàtica ibèrica, amb més de dues-centes llegendes fins llavors inèdites.¹³⁴ A més, també continuava la seva recerca documental sobre la Guerra dels Segadors cercant nova documentació, aquest cop als arxius del sud de França. Malauradament, mai pogué publicar-ne els resultats.¹³⁵ I, finalment, ja fora de l'àmbit acadèmic madrileny, també cal esmentar que mantingué el costum de col·laborar en les obres d'amics i coneguts, com així féu en la de Josep Maria Pellicer i Pagès (1843-1903) sobre l'antiga ciutat d'Iluro (Mataró) –recordat actualment per la seva participació en la restauració del monestir de Santa Maria de Ripoll–, a qui coneixia per haver format part anteriorment ambdós de la Comissió de Monuments de Girona.¹³⁶

Celestí Pujol, doncs, al llarg d'aquests anys s'havia fet un lloc dins de la societat madrilenya que li permetia afrontar el futur sense problemes econòmics i concentrar-se a fons en allò que realment li interessava: el conreu

¹³² *Memorial Histórico Español. Colección de documentos, opúsculos y antigüedades*, Madrid: Imprenta y fundición de Manuel Tello, Volum XX (1888), p. XVII.

¹³³ *Memorial Histórico Español. Colección de documentos, opúsculos y antigüedades*, Madrid: Imprenta y fundición de Manuel Tello, Volum XXI (1889), p. X i següents.

¹³⁴ PUJOL i CAMPS, Celestí. "La epigrafia numismàtica ibèrica", *BRAH*, Vol. XVI (1890), p. 321-360. Sobre el mateix tema vegeu també: CLAUDI GIRBAL. "Necrología...", p. 20.

¹³⁵ Les fonts són indirectes, però sembla ser que per aquestes dates Celestí tot just havia retornat d'un viatge a la Cerdanya i el sud de França per tal de recollir dades inèdites sobre aquest tema. Vegeu: *Boletín de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, Vol. II (febrer de 1892), p. 138. I també: *El heraldo de Madrid*, del 30/12/1891, p. 2.

¹³⁶ LLORENS i RAMS, Josep Maria; PLANA i PAR, Clàudia; COSTA i VIARNÉS, Immaculada. *La Comissió de Monuments Històrics i Artístics de la província de Girona (1844-1981). Catàleg dels fons documental*, Generalitat de Catalunya: Barcelona, 2006, p. 47.

de la història i les activitats cinegètiques;¹³⁷ i així li feia saber al seu bon amic de joventut Enric Claudi Girbal en una de les darreres missives que li envià:

¿Como te conservas? A mi me prueba esto, y mucho más ahora que desde este verano tengo mi Tusculum en el Pardo, a 14 kilómetros de Madrid, y allá me escurro con frecuencia a gozar del bosque, las fuentes, los pájaros y las solanas. Allí sí que se trabaja bien por las noches, pues durante el día, me siento dominado por aficiones panteístas y no hay quien me quite del bosque y los tomillares, viendo correr los gamos y saltar los conejos.¹³⁸

Malauradament per a ell aquesta situació finí sobtadament, el 28 de desembre de 1891, precisament quan es trobava a la casa i en companyia del seu protector Víctor Balaguer, on caigué fulminat repentinament (cal pensar en un atac de cor o quelcom semblant).¹³⁹ Aquesta fatalitat, doncs, segà de cop les investigacions que duia a terme; tot i que algunes foren finalitzades, com ja hem vist, per d'altres autors. La seva mort fou un greu cop per a l'economia familiar, com ho demostra el fet que la seva vídua s'hagués de traslladar a viure a les possessions gironines de la família, en concret a Fornells, on residia en el moment de la seva mort força anys després.¹⁴⁰ Aquesta situació econòmica, sens dubte, fou allò que comportà la disgregació del seu l'arxiu familiar i col·lecció diplomàtica. Actualment, només una petita part del fons documental familiar ha passat a l'Arxiu Nacional de Catalunya; mentre que la major part s'ha perdut en ser venuda pels hereus. Concretament, un

¹³⁷ "...era també un xic, com llavors el meu pare, caçador dels de papallona per amunt, i algun cop, en entrar al cap tard venint de Fornells, on tenia una finca, amb l'escopeta encara em regalava alguna de les seves petites víctimes". VINYAS i COMAS. *Memòries d'un...*, p. 21.

¹³⁸ CLAUDI GIRBAL. "Necrologia...", p. 21.

¹³⁹ Segons *La Vanguardia* del 1 de gener de 1892 el fet s'havia produït mentre esmorzaven. Tanmateix, en un escrit adreçat pel germà del finat a la *Real Academia* aquest afirmava que havia tingut lloc a les set de la tarda. Es desconeix el motiu d'aquesta divergència. Alhora, un dels documents conservats a l'arxiu de la *Real Academia*, relatiu a la seva mort, ens informa d'on era el domicili de Pujol a Madrid, en fer referència al lloc on es trobava situada la capella ardent, al carrer Montalbán número. 7. Vegeu: ARAH. Secretaria, Expedient de Celestí Pujol (minuta d'ofici per la qual es nomena una comissió per assistir a l'enterrament de Celestí Pujol, del 29/12/1891).

¹⁴⁰ De fet, s'instal·là al mas Pou, un dels dos masos que tenia Celestí per herència a Fornells, l'altre era el mas Civils. Les esmentades propietats es mantingueren en mans dels seus hereus fins a la segona meitat del segle XX. Vegeu: *La Vanguardia*, del 7/03/1931, SAMBOLA, Ignacio. "Historia del manso Pou", *Diario de Gerona*, del 21/07/1983, p. 18 i també MARQUÈS, Josep Maria. *Masos de Fornells*, Fornells de la Selva: Ajuntament de Fornells, 1999, p. 59 i 173.

notable conjunt de documents ja foren venuts per la seva vídua poc després de la seva mort a la Biblioteca Nacional per un import de 2.070 pessetes.¹⁴¹ I, alguns anys després, el seu gendre, Gabriel Cuervo de Ibarra, tractà de fer el mateix amb un altre conjunt de documents, que va oferir a la *Real Academia de la Historia*.¹⁴² Quant a les seves col·leccions de numismàtica i artística, heretades del seu pare, on fins i tot hi havia objectes d'origen oriental,¹⁴³ en desconeixem el destí, però sospitem que degueren acabar també malvenudes i disperses amb posterioritat a la seva mort –no oblidem que deixà a la seva vídua amb quatre fills per criar, alimentar i dotar–. A això, a més, cal afegir-hi les disputes familiars per l'herència, que s'allargaren fins a ben entrat el segle següent.¹⁴⁴ Certament, només podem deplorar la dispersió de les seves propietats, car contenien objectes tan interessants com un quadre atribuït a Murillo¹⁴⁵ o un vas àrab metàl·lic, que fins i tot meresqué un article a la coneguda revista de l'època *La ilustración española y americana*.¹⁴⁶ A la pràctica, l'únic conjunt que es conservà del seu monetari fou la col·lecció emporitana, com hem vist, venuda anys abans a l'Ajuntament de Barcelona i unes desenes de monedes àrabs peninsulars, que regalà a la

¹⁴¹ MARTÍN ABAD, Julián. "Crecimiento de la colección de manuscritos de la biblioteca nacional en el siglo XIX: Breves apuntes para una historia necesaria", *Boletín ANABAD*, núm. 42 (1992), p. 112 i següents.

¹⁴² BUSCATÓ. "Apunts per a una biografia...", p. 269.

¹⁴³ GINÉS BLASI, Mònica. "Art i cultura material de la Xina en les col·leccions privades de la Barcelona vuitcentista", *Locus Amoenus*, núm. 13 (2015), p. 141, 143 i 144.

¹⁴⁴ El gendre de Celestí, Gabriel Cuervo Ibarra inicià un judici per l'herència que es perllongà fins ben entrat el segle XX que, sens dubte, contribuï a augmentar les necessitats financeres de la família. Vegeu: Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà. Fons ACAE110-91/Despatx de procuradors Jou de Figueres (Judici voluntari de testamentària de Celestino Pujol Camps instat per Gabriel Cuervo Ibarra, 1924).

¹⁴⁵ "Debido a una rara casualidad se acaba de descubrir un lienzo hasta ahora desconocido, original del insigne pintor sevillano, Bartolomé Esteban Murillo. La obra es verdaderamente notable y de la mejor época del famoso artista. Representa al Niño Dios tranquilamente dormido sobre la cruz, y cuyo sueño velan dos grupos de hermosos querubines, con este bello cuadro no se sabe que admirar más, si la perfección del dibujo venciendo dificultades de los escorzos ó la finura y verdad del modelado, en especial del vientre y de las piernecitas del Dios Niño, donde se halla el foco principal de la luz. Dicho lienzo, que mide 91 centímetros de ancho por 65 de alto, ha sido adquirido por el conocido arqueólogo D[on]. Celestino Pujol y Camps". Vegeu: *La Crónica. Diario de avisos, noticias y anuncios de Huesca*, del 22/03/1888 i *La Dinastia*, del 21/03/1888.

¹⁴⁶ *La ilustración española y americana*, del 15/02/1871, p. 76.

Real Academia de la Historia.¹⁴⁷ A aquestes, a més, caldria sumar-hi les diverses peces que al llarg de la seva vida, i per afermar contactes, donà a la Comissió de Monuments de Girona, a la ja esmentada *Academia de la Historia* i a Víctor Balaguer. Aquests darrers majoritàriament anaren a raure a la seva biblioteca museu de Vilanova i la Geltrú.¹⁴⁸

COM A CONCLUSIÓ

A través d'aquestes pàgines, doncs, hem pogut resseguir breument la biografia de Celestí Pujol i Camps, que se'ns dubte mereixeria una investigació més extensa, per exemple amb la reedició crítica dels seus treballs. Aquest s'hi mostra com un home culte, amb una molt bona formació clàssica, que fou capaç d'utilitzar l'estudi i el col·leccionisme d'antiguitats com un mitjà de progressió social. En aquest aspecte, emperò, no féu més que seguir les passes del seu pare, Joaquim Pujol i Santo, qui arribat de ben jove a Girona i mercès a una òptima estratègia, basada precisament en aprofitar que la recollida d'antiguitats era un fet socialment ben vist a l'època, es dotà d'una aurèola d'erudit; i així aconseguí fer-se perdonar els pecats polítics de joventut i esdevenir un dels prohoms més destacats de la ciutat de Girona. Celestí seguí, doncs, l'estela paterna i mercès als contactes establerts i al seu interès per les antiguitats i el conreu de la història assolí importants càrrecs a l'administració pública. Òbviament, això no nega que el seu interès per aquestes matèries fos real, ans al contrari, quasi el podríem definir com un maníac de la investigació, capaç de deixar abandonades família i feina mentre perseguia alguna recerca històrica o numismàtica. Quant això no hi pot haver cap mena de dubte, perquè si no hagués estat un excellent treballador en aquest aspecte. Víctor Balaguer ni l'hagués protegit, ni l'hagués potenciat, com féu, en la seva carrera administrativa.

¹⁴⁷ Aquestes monedes procedien de la recerca que havia fet Celestí Pujol entre les monedes retirades de la circulació y que es conservaven als magatzems de la Casa de la Moneda pendents de la seva destrucció. CODERA y ZADÍN, Francisco. "Monedas árabes donadas por el Sr. D. Celestino Pujol, academico de número", *BRAH*, vol. XII (1888), p. 326-328. I també: ALMAGRO-GORBEA. *Monedas y...*, p. 18.

¹⁴⁸ *Boletín de la Biblioteca Museo Balaguer*, del 20/01/1892, p. 1.

Pel que fa a la fama d'anticatalanista que el nostre biografiat tingué ja en vida,¹⁴⁹ personalment, crec haver demostrat que, si hom es basa en allò que publicà, aquesta opinió era excessiva; una altra cosa és quina mena d'afirmacions feia en privat –per escrit o de paraula–, ja que els escassos indicis conservats semblen demostrar que eren molt més contundents, d'aquí que fossin mal rebudes a la seva terra d'origen. Certament, no es pot negar que en la seva obra s'ataca la historiografia romàntica catalana, la qual cosa no deixa de ser curiosa en un personatge protegit de Balaguer, que n'era el màxim representant. No obstant això, aquests atacs –documentalment parlant– sempre estan ben fonamentats i no mostren cap mena d'odi contra Catalunya. Alhora, que en la seva obra mostrés un interès tan extrem per la Guerra del Segadors, tema que ni abans ni ara ha despertat excessives passions entre els historiadors de la *Meseta*, ens mostra clarament el veritable objectiu de Celestí: integrar la història de Catalunya, com ja féu el seu mestre Balaguer i d'altres il·lustres literats liberals catalans, dins de l'espanyola. És a dir, era una actuació clarament catalanista, entesa aquesta definició com un moviment polític i social regenerador el qual pretenia reformar Espanya des de Catalunya. Malauradament, aquesta fou una via destinada al fracàs, puix que despertà molt escàs interès entre aquells a qui anava adreçada, els intel·lectuals castellans –Espanya ja estava feta i les seves elits no veien la necessitat de reformar-la– i, en conseqüència, els historiadors catalans posteriors, com faria qualsevol amant maltractat, no tingueren esma per continuar-la davant del seu evident fracàs. Celestí, doncs, representa un camí sense sortida i un recordatori d'aquest fracàs que, en poc temps, potenció el naixement d'un veritable nacionalisme català i l'abandó del regionalisme per ser un veritable cul-de-sac. En conseqüència, cal entendre que els seus atacs anaven adreçats precisament contra aquest moviment, que tot just es comença a insinuar, i no contra el vell catalanisme regionalista que havia estat abanderat pel seu protector i que ja es trobava tocat de mort.

En relació amb aquest fet, a més, cal no oblidar que Celestí se'ns mostra, juntament amb el seu pare, com un exemple clar de les noves oligarquies beneficiades per la fi de l'Àntic Règim i la instauració del nou estat liberal. Aquestes saberen aprofitar les oportunitats que se'ls obrien per obtenir

¹⁴⁹ N'hi ha prou amb llegir la ja esmentada necrològica que li dedicà Josep Roca a *La Vanguardia*, closa amb la contundent afirmació que: "Cataluña ama a sus hijos que valen, hasta a despecho de sus extravíos", per observar fins a quin punt era difosa ja entre els seus contemporanis.

l'accés a càrrecs públics i el ple domini de les seves propietats que, a més, es veieren engruixides per les del clergat secular que, *de facto*, foren saquejades. Un cop consolidada la nova situació, aquesta burgesia revolucionària frenà en sec les reformes i, ràpidament, pactà amb les restes de les elits dirigents de l'Àntic Règim. En el cas concret dels Pujols no deixa de ser sorprenent llegir com Celestí deplorava en les seves obres les destruccions produïdes per la revolució, quan precisament el seu pare havia estat un liberal arrauxat que havia lluitat contra el carlisme i, posteriorment, s'havia aprofitat de la venda a bon preu de les propietats dels religiosos exclaustats (això sí, un cop aconseguida una certa posició social abandonà totalment els ideals de joventut i es passà al liberalisme moderat amb armes i bagatges). Alhora, més Celestí que no pas el seu pare, aprofitaren el nou context polític per consolidar la seva situació econòmica mitjançant l'accés a càrrecs públics oferts pel nou estat liberal, que així, a més de premiar als seus fidels, obtenia defensors fermes del nou *statu quo*; allò que Alvarez Junco ha definit com estatisme de les elits, per la seva estreta vinculació amb l'estat.¹⁵⁰ En conseqüència, què podíem trobar en l'obra de Celestí, un home que havia progressat escassament en la seva carrera professional i ho devia tot al càrrec que havia pogut ocupar en l'administració pública, si no un nacionalisme espanyol militant, una fidelitat absoluta al règim de la Restauració i un limitat provincianisme acomplexat, tot sigui dit, molt propi de l'època.¹⁵¹

Quant a l'escassa difusió posterior de la seva obra, un cop vist el conjunt dels seus treballs, no podem negar que aquesta té una gran qualitat, però hem de concloure que pateix dos hàndicaps importants que han motivat el seu escàs coneixement. En primer lloc, que aquests se centren en dos temes molt minoritaris, la numismàtica i l'estudi de la Guerra dels Segadors i en aquest segon cas, per més *inri*, ho fa d'una manera que l'allunya dels seus possibles lectors catalans, els únics que es podien sentir atrets pel tema. I, en segon lloc, si amb això no n'hi hagués prou, són treballs molt dispersos en multitud de revistes, entre els quals hi trobem a faltar alguna monografia destacada. A la pràctica, si exclouem el seu estudi sobre la revolució a Girona del 1640 i el de la moneda d'Empúries, que foren publicats com a llibres amb posterioritat a la seva primera edició com a part d'altres obres més grans;

¹⁵⁰ ALVAREZ JUNCO, José. *Mater Dolorosa. La idea de España en el siglo XIX*. Madrid: Taurus, 2001, p. 274.

¹⁵¹ FUSTER, Joan. *Nosaltres els valencians*, Barcelona: Edicions 62, p. 207 i següents.

Celestí no arribà a publicar cap monografia. En conseqüència, ens reafirmem amb allò que hem dit en iniciar aquest treball, Celestí morí massa jove, tot just quan havia obtingut una situació econòmica i social que li hagués permès de crear amb tranquil·litat una obra més madura i extensa, la qual l'hauria projectat cap al futur.

L'OBRA HISTÒRICA DE PUJOL: PUBLICACIONS MÉS DESTACADES

¡Viva España! (1860).

“Apuntes acerca de las monedas que ha batido la ciudad de Gerona”, *Memorial Numismático Español*, Vol. I, Barcelona: Establecimiento tipográfico de Narciso Ramírez y Compañía, 1866, p. 184-203 i 224-246.

Biografía de D. Martin Matute, Gerona: Imprenta de Tomás Carreras, 1868.

“Numismàtica banyolina”, dins de *Ensaig sobre la vila de Banyoles*, Barcelona: Imprenta de L. Obrador i P. Sulé, 1872-, p. 329-350.

“Catalogo razonado de las monedas de Empurias y sus imitaciones”, *Memorial Numismático Español*, Vol. III, Barcelona: Librería de Alvaro Verdaguer, 1872-1873, p. 3-46, 65-95 i 121-189.

“Numismàtica banyolina”, *Ensaig històric sobre la vila de Banyoles*, Barcelona: Estampa de L. Obradors y P. Sulé, 1872, p. 329 i 350.

“Ampurias”, *Nuevo método de clasificación de medallas autónomas de España*, Vol. III (1876), Sevilla: Imprenta de los señores Izquierdo y Sobriono, p. 114-234.

“Datos arqueológicos”, *Revista de Gerona*, Vol. I (1876-1877), p. 68-74.

“¿Existe Empúrias?”, *Revista de Gerona*, Vol. I (1876-1877), p. 169-174.

“No existe Empúrias”, *Revista de Gerona*, Vol. I (1876-1877), p. 235-239.

“La monedas de la Bisbal”, *Revista de Gerona*, Vol. I (1876-1877), p. 249-255.

“Un sello del conde de Ampurias”, *Revista de Gerona*, Vol. II (1878), p. 62-70.

Estudio de las monedas de Empurias y Rhode con sus imitaciones, Sevilla: Imprenta de José Maria Ariza 1878.

“Palamós en sus relaciones con la numismàtica”, *Revista de Gerona*, Vol. II (1878), p. 376-379.

“Discuso sobre las bases del adelanto poético e histórico en nuestro país”, *Certamen Literario* (1879), p. 21-34.

“Gerona en la revolución de 1640. Estudio histórico”, *Certamen Literario*, (1880), p. 105-166.

- "Una moneda inédita de Rosas", *Revista de Ciencias Historicas*, Vol. I (1880), p. 470-472.
- "El tesoro de Segueró", *Revista de Ciencias Históricas*, Vol. III (1881), p. 142-163.
- "Una moneda inédita de Olot", *Revista de Gerona*, Vol. V (1881), p. 419-423.
- "Nomenclátor geográfico-histórico de la Provincia de Gerona desde la mas remota antiquedad hasta el siglo XV," (col·laboració amb Pere Alsius i Torrent), *Certamen Literario* (1882), p. 87-248.
- "Monedas inéditas de tipo ibérico", *BRAH*, Vol. III (1883), p. 67-77.
- "Monedas de la llergecia", *BRAH*, Vol. IV (1884), p. 159 i 166.
- "Monedas ibéricas" (De fet, publicà quatre articles sota aquest nom, que hem d'entendre com una edició per fascicles), *BRAH*, vol. IV (1884), p. 320-329, volum V, p. 22-31, 346-353 i Vol. VI (1885), p. 336-340.
- "La costa de la llergecia y las thermas de Calafell", *BRAH*, Vol. VI (1885), p. 163-181.
- "Monedas autónomas de Segisa", *BRAH*, Vol. VII (1885), p. 30-40.
- Melo y la revolución de Cataluña en 1640: discursos leídos ante la Real Academia de la Historia en la recepción pública de D. Celestino Pujol y Camps el día 18 de abril de 1886* (1886)
- "Secretas inteligencias entre Cataluña y Francia" (nota preliminar al tomo II de la Crónica de Miquel de Parets), *Memorial Histórico Español. Colección de documentos, opúsculos y antigüedades*, Madrid: Imprenta y fundición de Manuel Tello, Vol. XXI (1889).
- "Un Anillo ibérico", *BRAH*, Vol. XVI (1890), p. 165-169.
- "La epigrafía numismática ibérica", *BRAH*, Vol. XVI (1890), p. 321-360.
- "Más datos sobre epigrafía ibérica", *BRAH*, Vol. XVI (1890), p. 515-518.
- "El tambor del Bruch", *BRAH*, Vol. XVIII (1891), p. 217-228 (aquest, en realitat, és una ressenya).
- "Numismática antigua de Aragón", *BRAH*, Vol. XIX (1891), p. 516-518.

